រឿងក្នុងប្រទេស

រជ្ជកាលនៃព្រះចៅស៊ីសុវត្ថិ (១៩០៤-១៩២៧) និង មុនីវង្ស (១៩២៧-១៩៤១) មានសភាពស្ងប់ស្ងាត់, ហើយក្នុងកំឡុងពេលនោះ បារាំងបាននាំមកនូវការកែទំរង់ជាច្រើនៗ មុនពេលសុគតនៃព្រះមុនីវង្សបន្តិច, ប្រទេសកម្ពុជាបានបាត់បង់ម្តងទៀត នូវខេត្តបាត់ដំបង, ស៊ីសុផុន និងភាគមួយយ៉ាងធំ នៃខេត្តសៀមរាប, កំពង់ធំ និងស្ទឹងត្រែងៗ ពេលឃើញថា ជីវិតព្រះមុនីវង្សជ្រាលជ្រៅហើយ, ដឺគូ ក៏គិតទៅដល់ដំណនៃរាជ្យៗ ម្ចាស់មុនីរ៉េត, កូនច្បងនៃព្រះមុនីវង្ស ហើយដែលត្រូវឡើងសោយរាជ្យ តតាមទំនៀមទំលាប់, ធ្វើឲ្យ ដឺគូ បារម្ភ ព្រោះមានគំនិត "ឯករាជ្យនិយម"ៗ នៅស្រុកបារាំង, ម្ចាស់មុនីរ៉េត និងប្អូន, មុនីពង្ស, បានចូលធ្វើទាហានក្នុងកង "ឡេស្យុង" ទាហានជាតិក្រៅៗ ក្រោយពេលដាក់អាវុធឈប់បាញ់គ្នា (បារាំង-អាល្លឺម៉ង់) នៅឆ្នាំ ១៩៤០, ម្ចាស់មុនីរ៉េត ត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញជាមួយគំនិតថ្មីៗៗ នៅក្នុងឥណ្ឌូចិនមួយ ដែលការទាក់ទងជាមួយប្រទេសបារាំង "ជាម្តាយ" បានប្រែប្រួលលែងដូចសព្វដង ដឺគូ ខំការពារទុកឲ្យបានយូរបំផុត នូវអធិបតីភាពបារាំង ដែលកាន់តែបានទទួលការគំរាមកំហែងច្រើនឡើង, តាំងអំពីជប៉ុនបានឡើងមកលើធាកឥណ្ឌូចិនដែរ (រឿងតុងកឹង, ការបាត់បង់ខេត្តខ្មែរ)ៗ ដើម្បីប្រុងជើងការណ៍ទុក ពេលណាមានការបះបោរ, ដឺគូ ត្រូវការដាក់លើបល្ល័ង្កទាំងបីនៃឥណ្ឌូចិន, មនុស្សដែលខ្លួនស្រណុកក្តោបបំបត់បំបែនៗ ព្រះមុនីវង្សសុគតនៅថ្ងៃទី ២៣ មេសា ១៩៤១ៗ ម្ចាស់មុនីរ៉េត ដែលឥតសមនឹងសេចក្តីត្រូវការរបស់គេ, ក៏បានត្រូវ ដឺគូ ទាញចេញទៅៗ "គូវែន័រ ហ្សេណេរ៉ាល់" នៃឥណ្ឌូចិន ជ្រើសយកម្ចាស់នរោត្តម សីហនុ វិញ ដែលឥតបានដឹងខ្លួនមុនឡើយៗ នៅពេលនោះ អាយុ ១៨ ឆ្នាំ, ក្មួយនៃម្ចាស់មុនីរ៉េត កំពុងបញ្ចប់មធ្យមសិក្សានៅ "លីសេ" សាស្ស៊ែលូ-ឡូបា ឯព្រៃនគរៗ ថ្ងៃ ២៨ តុលា ១៩៤១, នៅក្នុងពិធីដ៏ធំមួយ, ដឺគូ បំពាក់មកុដឲ្យម្ចាស់សីហនុ ហើយអភិសេកធ្វើជាព្រះចៅក្រុងកម្ពុជាៗ ដូចជាជីតានិងជីទួតដែរ, ព្រះចៅសីហនុនឹងឃើញយ៉ាងរហ័សថា ស្តេចខ្មែរគ្រាន់តែជាអាយ៉ងដែល "រ៉េស៊ីដង់ ស៊ូប៉េរីយ័រ" បារាំងទាញខ្សែប៉ុណ្ណោះ[១]ៗ ស្តេចសីហនុ ដែលកាលនោះចូលចិត្តនារី និង តូរ្យតន្ត្រីជាងនយោបាយប្រទេស, ក៏បត់បែនបន្ទន់ខ្លួនយ៉ាងធូរ តាមការត្រូវការរបស់បារាំង ដូចដែល ដឺគូ បានប៉ងប្រាថ្នា, ហើយស្ថានភាពនេះមានរហូតដល់ឆ្នាំ ១៩៤៥ៗ

ការ "ប្រើកម្លាំង" នៃជប៉ុន នៅថ្ងៃទី ៩ មីនា ១៩៤៥ បានបោសកំចាត់ក្នុងរយៈពេលតែមួយយប់, សឹងតែមួយសតវត្សរ៍នៃអំណាចបារាំងៗ ជប៉ុនបាននិយាយនឹងមហាសេដ្ឋីចិនខ្មែរ តាន់ ប៉ា, ឲ្យព្រមទទួលភារៈដឹកនាំរដ្ឋាភិបាលទី១ នៃយុគក្រោយអាណានិគមៗ តាន់ ប៉ា មិនទទួល, ជប៉ុនក៏ទុករចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋាភិបាលចាស់ (អគ្គមហាសេនា អ៊ុង អ៊ី)ៗ នាទីជានាយករដ្ឋមន្ត្រីដែលពីមុននៅលើដៃ "រ៉េស៊ីដង់ ស៊ូប៉េរីយ័រ", ក៏ត្រឡប់មកក្នុងដៃស្តេចវិញ ដែលទទួលការឃ្លាំមើលពី "អគ្គទីប្រឹក្សា" ជប៉ុនម្នាក់ៗ ៤ ថ្ងៃក្រោយការរំលាយអំណាចបារាំង, លោក មាស ណាល់, រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងសិក្សាធិការ, បញ្ជាក្នុងថ្ងៃ ១៣ មីនា ឲ្យប្រើឡើងវិញ នូវប្រក្រតីទិនចន្ទគតិ, បំបាត់ការសរសេរជាភាសាខ្មែរដែលប្រើដោយអក្សរ រ៉ូម៉ាំង, ហើយបង្គាប់ឲ្យប្រើភាសាខ្មែរ ក្នុងកិច្ចការរដ្ឋបាលៗ លោក ប៉ាច ឈឺន បានត្រូវដោះលែងពីកោះត្រឡាច នៅថ្ងៃ ២១ មីនា[២], ហើយបង្កើតឡើងវិញនូវសារព័ត៌មាន នគរវត្តៗ នៅដើមខែឧសភា, លោក សឺង ង៉ុកថាន់ ត្រឡប់មកពីប្រទេសជប៉ុនវិញ, ហើយបានត្រូវតែងតាំងនៅថ្ងៃ ១ មិថុនា ជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេស, តាមសេចក្តីសុំរបស់ជប៉ុនៗ នៅពេលនោះហើយ

ដែលគេបានឃើញមានឡើង នូវការប្រេះស្រាំជាលើកដំបូងនៃសង្គមខ្មែរ, ដោយហេតុមានលំនាំនយោបាយ២ ដែលយូរមកបានក្លាយទៅជាលំនាំមនោគមវិជ្ជា, ហើយដែលការតទល់គ្នាបានចប់ ជា សោកនាដកម្ម, នៅខែមេសា ១៩៧៥។

លំនាំទី១ប្រមូលផ្តុំ ពួកដែលចង់បំបាត់របបរាជានិយម, ដែលខ្លួនឃើញថាជាឧបករណ៍ដែលអាណានិគម (ហើយក្រោយមកអាណានិគមនិយមជំនាន់ថ្មី) ប្រើប្រាស់ ដើម្បីក្រញាំក្តោបប្រទេសខ្លួន។ លំនាំនយោបាយនេះ[៣] រំលាយការតយុទ្ធទល់នឹងស្តេច ចូលជាមួយការតយុទ្ធទល់នឹងអាណានិគមនិយម។ លំនាំទី២ គឺរបស់ពួកព្រួនសង្គម ដែលយកបុណ្យសក្តិខ្លួនធ្វើជាដើមទុន ប្រមូលទ្រព្យសម្បត្តិ, បុណ្យសក្តិដែលស្តេចចែកឲ្យ តាមការប៉ិនប្រសប់របស់ខ្លួនខាងលុតក្រាប។ ពួកព្រួនសង្គមនេះ គឺក្រុមនាហ្មឺន[៤]។ ជាការធម្មតា ពួកនេះប្រាថ្នាឲ្យរបបរាជានិយមមានអាយុយឺនយូរតទៅទៀត។ ដោយម្យ៉ាង គូវិវាទទាំងពីរក្រុមមើលងាយការទូន្មាននៃប្រវត្តិសាស្រ្ត, ដោយម្យ៉ាងទៀត មហាជនស្ពឹកឥតកំរើក រកខ្លួនប្រមូលជាកម្លាំងនយោបាយពុំបាន, ពួកទាំងពីរក្រុមនេះ រត់រកបរទេសរាល់ដង ដើម្បីជួយខ្លួនឲ្យឈ្នះក្នុងការវិវាទនេះ — ការវិវាទដែលក្រោយមក គ្រាន់តែជាកញ្ចក់ឆ្លុះសង្គ្រាមត្រជាក់នៃមហាអំណាចទាំងឡាយ។ លែងនឹកឃើញថា ប្រទេសខ្លួននៅក្នុងកាលៈទេសៈភូមិសាស្រ្តនយោបាយមួយដែលជូរចត់, ខាងណាក៏ដូចខាងណា ពុំដែលព្រមរកសេចក្តីសំរុះសំរួល (compromis) ឬរកជជែកគ្នាម្តងណាឡើយ។ ព្រោះតែការដណ្តើមអំណាចទាំងកំរោលងងឹតមុខនេះ, ប្រជាជនខ្មែរបានសងកំហុស នឹងកំពុងតែសងកំហុស ដោយបង់តំលៃមួយដ៏រន្ធត់ធ្វើអំពី — ដូចពាក្យអ្នកនិពន្ធបារាំង ប៉ែណា ហាម៉ែល— ឈាមនិងទឹកភ្នែក[៥]។

ព្រះបាទសីហនុ, នៅក្មេងហើយធាប់តាមគេ, ទទួលជំនួយក្នុងកិច្ចការពីសំណាក់ពួក "ទីប្រឹក្សា" ដែលជាអ្នកការពារដោយម៉ឺងម៉ាត់ នូវរបបរាជានិយម។ ពេលដែលលោក សឺង ង៉ុកថាន់ ឡើងមកលើឆាកនយោបាយវិញ, ព្រះចៅបានបង្កើតមុខការមួយហៅថា "ទីប្រឹក្សានៃរាជរដ្ឋាភិបាល" ហើយតែងតាំងនៅថ្ងៃ ៧ មិថុនា (១៩៤៥) ក្នុងនាទីនេះ, សម្តេចមុនីរ៉េត ដែលនឹងមានសម្លេងពិភាក្សាក្នុងគណៈរដ្ឋមន្រ្តីទៀត។ ដើម្បីកាន់កាប់ដោយស្ងាត់ៗ នូវការចាយវាយរបស់រដ្ឋាភិបាល, ស្តេចសីហនុ ដាក់ទីប្រឹក្សាពីរនាក់, លោក ប៉ែន នុត ជារដ្ឋមន្រ្តីរងក្រសួងហិរញ្ញវត្ថុ និងលោក ផូ ព្រឿង ជាអធិការហិរញ្ញវត្ថុ។ ក្នុងកាលនោះ, ការខ្វល់ខ្វាយធំៗ នៃរដ្ឋាភិបាល គឺជួយជប៉ុនក្នុងសង្គ្រាមរបស់ខ្លួន, នឹងដោះស្រាយបញ្ហាដ៏ពិបាកនៃលក្ខន្តិកៈរបស់ កូសាំងស៊ីន (សូមអានរឿងក្រៅប្រទេស)។ មហន្តរាយនៃ ហ៊ីរ៉ូស៊ីម៉ា និង ណាហ្កាសាគី បានធ្វើឲ្យចប់សុបិន "មហាអាស៊ីភាគបូព៌ា" ក្រោមអធិបតីភាពនៃ "អាណាចក្រព្រះអាទិត្យរះ"។ នៅថ្ងៃ ១៩ សីហា ១៩៤៥, ៤ ថ្ងៃក្រោយការផ្ទុះគ្រាប់បែកបរមាណូទី១, លោក សឺង ង៉ុកថាន់ បង្កើតរឿងក្លែងបន្លំមួយ ហើយឲ្យគេចាប់រដ្ឋមន្រ្តីទាំងអស់ដែលគាត់យល់ថាចូលចិត្តបារាំង។ អ្នកដែលទៅចាប់រដ្ឋមន្រ្តីទាំងនោះ សុទ្ធតែសមាជិកនៃចលនា "យុវជនឥណ្ឌូចិន" ដែលគេបានដាក់ឈ្មោះថ្មីថា "យុវនកម្ពុជរដ្ឋ"។ ថ្ងៃ ១៤ សីហា, លោក សឺង ង៉ុកថាន់ បានត្រូវតែងតាំងជារដ្ឋមន្រ្តីទី១ ហើយនៅតែកាន់ក្រសួងការបរទេស។ លោក ប៉ែន នុត ទទួលក្រសួងហិរញ្ញវត្ថុ, លោក ញ៉ឹក ជូឡុង ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ចជាតិ, លោក ប៉ាច ឈឺន ក្រសួងផ្គត់ផ្គង់ស្បៀង និងកស្តុការ, លោក ស៊ុម ហៀង ក្រសួងមហាផ្ទៃ, លោក ឃីម ទិត ទទួលក្រសួងការពារប្រទេស ត្រួតគ្នានឹងក្រសួងសុខាភិបាល។ នៅថ្ងៃ ៨ កញ្ញា, កងទាហានអង់គ្លេសមួយកងមកដល់ភ្នំពេញ ដើម្បីទទួលការដាក់អាវុធពីទាហានជប៉ុន ហើយដោះលែងឈ្លើយសង្គ្រាមជាតិអឺរ៉ុប តាមកិច្ចព្រមព្រៀងនៅ ប៉ុតស្តាំ ។ មកជាមួយកងឯកភាពអង់គ្លេសនោះ, មាននាយទាហានបារាំងម្នាក់, វរសេនីយត្រី ហ្គាល់ល្វា ដែលមាន "បេសកកម្មពិសេស"។ លោក សឺង ង៉ុកថាន់ ប្រាប់យ៉ាង

ច្បាស់ទៅនាយទាហាននោះថា រាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរនឹងធ្វើការចចារជាមួយបារាំង តែលើមូលដ្ឋានមួយ, គឺការទទួលស្គាល់ឯករាជ្យនៃប្រទេសកម្ពុជា។

ដោយចង់បង្ហាញ, មួយផ្នែកទៅបារាំងនូវការគាំទ្ររដ្ឋាភិបាលគាត់ពីសំណាក់ប្រជាជន, មួយផ្នែកទៀតទៅពួកសម្ពន្ធមិត្ត ថាគាត់ឥតជាប់ជំពាក់អ្វីជាមួយជប៉ុនទេ, សឺង ង៉ុកថាន់ បង្គាប់ឲ្យធ្វើការស្ទង់មតិប្រជាពលរដ្ឋ១ (plébiscite) នៅថ្ងៃ ៣ តុលា[៦]។ គាត់ឥតបានដឹងទេថា នៅក្រោយខ្នងគាត់ រដ្ឋមន្ត្រីខ្លះកំពុងរៀបចំរំលំគាត់។ នៅថ្ងៃ ២៣ កញ្ញា, ស្តេចសីហនុ ដែលគាំទ្រតាមផ្លូវការនូវនយោបាយនៃរាជរដ្ឋាភិបាល, បានបញ្ជូនលោក យឹម ទិត —យ៉ាងសម្ងាត់— ទៅជួបអាជ្ញាធរបារាំងឯព្រៃនគរ។ ថ្ងៃ ៥ តុលា ឧត្តមសេនីយ ឡឺក្លែ មកដល់ព្រៃនគរ។ ថ្ងៃ ១៦, ដោយមានវរសេនីយឯក អ៊ុយវ៉ារ និងទាហានឥណ្ឌា ៣-៤ នាក់ នៃទ័ពអង់គ្លេសជូនមកផង, ឡឺក្លែ មកដល់ភ្នំពេញ ហើយឲ្យចាប់លោក សឺង ង៉ុកថាន់ (ដែលព្រមឲ្យគេចាប់ឥតមានតទល់) ក្រោមការចោទថា "ធ្វើសកម្មភាពប្រឆាំងនឹងពួកសម្ពន្ធមិត្ត"។ ឃុំឃាំងឯព្រៃនគរ, សឺង ង៉ុកថាន់ បានត្រូវគេវិនិច្ឆ័យក្លាម ហើយទទួលទោសធ្វើការជាទម្ងន់ក្នុងវេលា ២០ ឆ្នាំ, ហើយឥតច្បាប់សំចត (ក្នុងស្រុកខ្មែរ) ក្នុងវេលា ២០ ឆ្នាំ។ ជាមួយពរសព្វសាធុការ នៃសក្តិ៥ បារាំង អ៊ុយវ៉ារ ដែល ឡឺក្លែ ឲ្យមើលខុសត្រូវលើវាសនាប្រទេសកម្ពុជា, រាជរដ្ឋាភិបាលថ្មីមួយបានត្រូវតែងតាំងឡើង ក្រោមការដឹកនាំនៃសម្តេចមុនីរ៉េត។ ម្ចាស់មុនីពង្ស (ក្រោយមករាជទូតនៅប៉ារីស), លោក យឹម ទិត, ញ៉ឹក ជូឡុង, ស៊ុម ហៀង និង វ៉ា កាម៉ឹល នៅក្នុងនោះដែរ។ មកដល់ព្រៃនគរបាន ៣-៤ ថ្ងៃ, ឧត្តមនាវី ដាហ្សង់ល្យើ (អគ្គស្នងការ) ជួបសម្តេចមុនីរ៉េត ឯព្រៃនគរ, ហើយគូសខ្សែនយោបាយបារាំងឲ្យធ្វើតាម ៖ អនុវត្តន៍សេចក្តីថ្លែងការណ៍នៃថ្ងៃ ២៥ មីនា ១៩៤៥ អំពីសហព័ន្ធឥណ្ឌូចិន, ដាក់ឡើងវិញយ៉ាងឆាប់រហ័ស នូវការអាណាព្យាបាល (ប្រតិកតូរ៉ា) បារាំង លើប្រទេសកម្ពុជា (ថ្ងៃ ៤ ធ្នូ ១៩៤៥, ស្តេចសីហនុ ព្រមឲ្យអនុវត្តន៍ជាបណ្តោះអាសន្ន នូវសន្ធិសញ្ញានិងកិច្ចសន្យា ឆ្នាំ ១៨៦៣ និង ១៨៨៤), តែងតាំងគណៈកម្មការធ្វើកិច្ចសិក្សាបារាំង-ខ្មែរមួយ ដើម្បីចចារធ្វើសន្ធិសញ្ញាថ្មីរវាងប្រទេសកម្ពុជា និងប្រទេសបារាំង។

ប៉ុន្តែបន្ទាប់ពីការចាប់ សឺង ង៉ុកថាន់ យកទៅ, ខ្មែរជាច្រើននាក់យល់ឃើញថា ស្តេចបានយកប្រទេសទៅឲ្យបារាំង។ អ្នកទាំងនោះវិនិច្ឆ័យថា កម្លាំងជាមធ្យោបាយតែមួយដើម្បីយកឯករាជ្យ, ហើយក៏នាំគ្នាចូលព្រៃ, ខ្លះទៅព្រំដែនខ្មែរ-សៀម, ខ្លះទៅព្រំដែនខ្មែរ-យួន។ ពួកចូលព្រៃនេះបង្កើតចលនាមួយឈ្មោះ"ខ្មែរឥស្សរៈ"[៧]។ នៅទិសខាងជើង ខ្មែរឥស្សរៈទទួលជំនួយពីរដ្ឋាភិបាលថៃ របស់ ព្រិឌី ភ្នំយង់ (ដែលខ្លាចពួកបារាំងធ្វើអន្តរាគមន៍មួយ ក្នុងពេលខាងមុខ ដើម្បីយកខេត្តខ្មែរទៅវិញ (ខេត្តដែលសៀមបានពីសន្ធិសញ្ញា ក្រុងតូក្យូឆ្នាំ ១៩៤១)។ ឈ្មោះពីរលេចចេញពីចលនានៅទិសខាងជើងនេះ ៖ ដាប ឈួន និង កៅ តក់។ ចំណែកនៅទិសខាងត្បូង, ក្នុងខេត្តកំពត, លោក ប៉ាច ឈឺន ទទួលជំនួយពីយួន តាមរយៈ សឺង ថៃ ង៉ៀង[៨], ប្អូនរបស់លោក សឺង ង៉ុកថាន់។

ថ្ងៃ ៧ មករា ១៩៤៦, សម្តេចមុនីរ៉េត ចុះកិច្ចព្រមព្រៀងសំរេច "របៀបរស់នៅ" មួយ (Modus Vivendi) ជាមួយឧត្តមសេនីយ អាឡេះ សង់ត្រឺ, ស្នងការនៃសាធារណរដ្ឋ (ងារថ្មីរបស់រ៉េស៊ីដង់ ស៊ូប៉េរីយ័រ)។ ក្នុងសេចក្តីរបស់ "មូឌុស វីវេនឌី" នោះ (រូបមន្តនេះបារាំងចូលចិត្តណាស់, ប៉ុន្តែពួកអង់គ្លេសថាពិបាករស់នៅតាម) ប្រទេសកម្ពុជា ជា "រដ្ឋស្វយ័ត" នៅក្នុងសហព័ន្ធឥណ្ឌូចិន (ដែលរូបរាងមិនទាន់ច្បាស់លាស់នៅឡើយទេ) ដែលខ្លួនឯងនៅក្នុងសហភាពបារាំងទៀត។ ក្នុងកិច្ចការផ្ទៃក្នុងសុទ្ធ, ប្រទេសកម្ពុជាមានសេរីភាពពេញទី។ ដើម្បីឲ្យប្រទេសចាប់ដើរឡើងវិញ, បារាំងផ្តល់ជំនួយលើផ្នែករដ្ឋបាល និងបច្ចេកទេស ដោយបញ្ជូនមកនូវ "ទីប្រឹក្សា" ដែលនឹងអប់រំបុគ្គលិកខ្មែរ។ កងទ័ពខ្មែរ មួយនឹងត្រូវបង្កើតឡើង។ ការបង្ហាត់បង្រៀនកងទ័ពនេះ នឹងត្រូវទទួលបន្ទុកដោយគណៈបេសកកម្មយោធាបារាំងមួយ[៩] ក្រោមបង្គាប់ទីប្រឹក្សាបារាំងម្នាក់ អមរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការពារ

ប្រទេស។ ប៉ុន្តែក្រសួងរតនាគារ, គយ, សន្តិសុខ, អន្តោប្រវេសន៍, ទូរគមនាគមន៍, អយស្ម័យយាន ។ល។ នៅលើដៃរដ្ឋាភិបាលសហព័ន្ធ ហើយនឹងត្រូវលើកទៅអគ្គស្នងការដ្ឋាន ឯព្រៃនគរ។ និយាយមួយម៉ាត់, ការអាណាព្យាបាល ត្រឡប់មកលើប្រទេសកម្ពុជាវិញ, ព្រោះ “ម៉ូឌុស វិវេនឌី” ឥតនាំអ្វីថ្មីមកឡើយ, ក្រៅពីពាក្យពីរម៉ាត់ៗ ប៉ុន្តែជំហានវែងមួយ ក៏បានបោះទៅមុខដែរ ៖ គណៈកម្មការធ្វើកិច្ចសិក្សា បានត្រូវគេឲ្យបន្ទុកធ្វើគំរោងរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ, គ្រឿងដែលត្រូវមានខានពុំបាន ដើម្បីបន្ថយរបៀបគ្រប់គ្រងផ្តាច់ការលើកមុន ឲ្យមានប្រជាធិតេយ្យខ្លះៗ។ សម្តេច “ក្រុមព្រះ” មុនីរ៉េត ប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំងនឹងគំរោងការនេះ, ដោយសំអាងថាប្រជារាស្ត្រឥតមានការអប់រំនយោបាយទាល់តែសោះ, ហើយចង់ឲ្យត្រឡប់មករបបផ្តាច់ការវិញ —ការយល់ឃើញដែលព្រះចៅស្របតាមដែរ។

*

* *

យោបល់របស់ មុនីរ៉េត បានត្រូវប្រឆាំងដោយពួកបញ្ញវន្តក្មេងៗ ប្រមាណម្ភៃនាក់ ដែលទើបនឹងត្រឡប់មកពីស្រុកបារាំងថ្មីៗ ហើយដែលសុំឲ្យបង្កើតសភាផ្សេងៗ ជ្រើសរើសដោយការបោះឆ្នោត ព្រមទាំងធ្វើឲ្យរបបនយោបាយក្នុងប្រទេសមានលំនាំ ដូចរបបនៅបស្ចឹមប្រទេស គឺមានរដ្ឋសភាត្រួតត្រារដ្ឋាភិបាល។ ជាមួយនឹងកិត្យានុភាព “មកពីស្រុកបារាំង” របស់ខ្លួន, ចេះយ៉ាងស្ទាត់នូវវាក្យស័ព្ទប្រជាធិតេយ្យបស្ចឹមប្រទេស, ពួកនេះប្រមូលផ្តុំបានយ៉ាងរហ័សនូវបញ្ញវន្តក្នុងប្រទេស (សម័យនោះសិស្សវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ), អ្នករាជការទាំងអស់, ហើយជាពិសេសបក្សពួកលោក សឺង ង៉ុកថាន់។ ក្នុងចំណោមពួកបញ្ញវន្តមួយក្តាប់នោះ ឈ្មោះពីរបានលេចចេញមក ៖ ឈាន វ៉ម និង ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស។ បន្ទាប់ពីបានដឹងអំពីកិច្ចសន្យា បារាំង-យួន ដែលចុះនៅហាណូយក្នុងថ្ងៃ ៦ មីនាមក (សាំងតឺនី-ហូជីមិញ, អានរឿងក្រៅប្រទេស), មតិនៅភ្នំពេញកាន់តែទិតៀនស្តេចឡើង ដែលគេបន្ទោសថាបានចាញ់បោកបារាំង។ ប្រទេសកម្ពុជាដែលបានលើកខ្លួនទៅឲ្យបារាំង, ឥតទទួលមកវិញនូវកំរៃ ដូចដែល ហូជីមិញ ទាញយកបានដោយប្រើអាវុធ។ ទឹកដីខ្មែរដែលបារាំងឲ្យទៅសៀមតាមសន្ធិសញ្ញាក្រុងតូក្យូ ឆ្នាំ ១៩៤១ (ខេត្ត ៥) ក៏នៅតែក្រោមអំណាចសៀម, ក្នុងពេលដែលពួកអង់គ្លេស, តាំងពីថ្ងៃ ១ មករា ១៩៤៦, បានយកពីសៀមទៅឲ្យភូមា និង ម៉ាឡេស៊ីវិញ នូវទឹកដីដែលសៀមបានកាន់កាប់។ ការមិនសប្បាយចិត្តមានជាទូទៅ។ សម្តេច មុនីរ៉េត និងព្រះចៅ សីហនុ ក៏យល់ឃើញថាត្រូវតែធ្វើដំណើរមួយទៅស្រុកបារាំង ដើម្បីបង្ហាញចំណោទទាំងអស់ទៅរដ្ឋាភិបាលបារាំង(១០)។

រដ្ឋាភិបាល មុនីរ៉េត ត្រូវគេកាន់តែពុំចូលចិត្តឡើង ព្រោះរបៀបយកអំណាច ក្នុងការគ្រប់គ្រងរបស់ខ្លួន, និងពីព្រោះ —តាមអ្នកនិពន្ធ ហ្វីលីព ដឺវីល្លែ— ការមិនហ្នឹងនររបស់ខ្លួន។ បារាំងក៏ចាប់គិតគូរផ្លាស់រដ្ឋាភិបាលនោះ។ ការពេញចិត្តបានទៅលើអ្នកស្រឡាញ់បារាំងម្នាក់, ម្ចាស់ នរោត្តម នរិន្ទ្រតេជ ដែលជាមាម្នាក់នៃព្រះចៅ។ ម្ចាស់ នរិន្ទ្រតេជ, ដោយមានអ្នករាជការនៅតាមខេត្តគាំទ្រផង, កំពុងប្រឹងប្រែងយ៉ាងសកម្ម តំលើងគណបក្សនយោបាយមួយឈ្មោះ “គណបក្សសេរីភាព”។ គណបក្សនេះ ស្នើរបបរាជាធិបតេយ្យមួយ ដែលគោរពរដ្ឋធម្មនុញ្ញ, ហើយដែលវិវត្តន៍បន្តិចម្តងៗ ទៅកាន់ប្រជាធិបតេយ្យ, ដោយធ្វើការកែទំរង់ច្រើនឡើងៗ ក្រោមការឧបត្ថម្ភ និង “ដឹកនាំ” របស់បារាំង។ ពេញចិត្តយ៉ាងខ្លាំងនឹងខ្សែនយោបាយនេះ បារាំងក៏ជួយតាមអាចធ្វើបាន។ ពេលចេញដំណើរទៅស្រុកបារាំង, ថ្ងៃ ១៣ មេសា, ព្រះចៅឲ្យដឹងអំពី ៖ ការបំបាត់ចោលក្នុងពេលខាងមុខ នូវរាជាធិបតេយ្យផ្តាច់ការ។ គំរោងរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ នឹងត្រូវយកទៅឲ្យរដ្ឋសភាបណ្តោះអាសន្នមួយពិនិត្យ។ អ្នកបោះឆ្នោតនៅគ្រប់ឃុំនៃព្រះរាជាណាចក្រ នឹងជ្រើសរើសតាមការបោះឆ្នោតដោយមិនចំ (suffrage indirect) នូវអ្នកជំណាងក្នុងរដ្ឋសភាបណ្តោះអាសន្ននោះ។ រាជបញ្ញត្តិមួយចុះថ្ងៃ ១៥ មេសា ១៩៤៦ បើកឲ្យមាន

សេរីភាពធ្វើសមាគម, និងសេរីភាពធ្វើការប្រជុំ និងការឃោសនាក្នុងរយៈពេលរៀបចំបោះឆ្នោតៗ មិនយូរឡើយ, គណបក្សនយោបាយ ៣ បានកើតឡើង ៖ គណបក្សសេរីភាព នៃម្ចាស់ នរិន្ទ្រតេជ, គណបក្សជឿនលឿន (បកប្រែ) នៃម្ចាស់ នរោត្តម ម៉ុងតាណា ដែលជាពូម្នាក់ទៀតនៃព្រះចៅ[១១] និង គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ នៃម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស។ គណបក្សជឿនលឿន ចង់ឲ្យមានរបបរាជាធិបតេយ្យដែលគោរពរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដូចគណបក្សសេរីភាពដែរ។ ចំណែកឯគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ, កម្មវិធីនយោបាយ គឺដាក់របបប្រជាធិបតេយ្យ ដែលមានរដ្ឋសភាជាធំ, ហើយជាពិសេសទៅទៀត, គឺមានការតយុទ្ធ (នយោបាយ) ដើម្បីយកឯករាជ្យពេញទី។ គណបក្សនេះ ក៏ទទួលយ៉ាងឆាប់រហ័ស នូវការគាំទ្រនៃពួកអ្នកជាតិនិយមទាំងអស់, និងការឧបត្ថម្ភយ៉ាងខ្លាំងពីសំណាក់ព្រះសង្ឃ ដែលឥតចង់បានឲ្យបារាំងត្រឡប់មកវិញសោះឡើយ។

ថ្ងៃ ៣១ ឧសភា ក្រុមប្រឹក្សារាជានុសិទ្ធិ (ព្រោះស្តេចមិននៅ) ប្រកាសឲ្យប្រើច្បាប់បោះឆ្នោតមួយ ដែលរៀបរៀងឡើងដោយគណៈកម្មការធ្វើកិច្ចសន្យាបារាំង-ខ្មែរ ៖ រដ្ឋសភាបណ្តោះអាសន្ន នឹងត្រូវជ្រើសតាំងឡើងដោយការបោះឆ្នោតជាសាកល និងដោយចំពោះៗ ថ្ងៃ ១ កញ្ញា ១៩៤៦ ការបោះឆ្នោត ជាសាកលបានធ្វើឡើងជាលើកទី១ នៅប្រទេសកម្ពុជា[១២]។ ផ្ទុយអំពីលទ្ធផលដែលបារាំងរង់ចាំ, ជ័យជំនះបានទៅលើគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ដែលបានទទួល ៦០% នៃសម្លេងទាំងអស់។ ក្នុងចំនួនកៅអី ៦៧ ដែលសភាមាន, ៥០ បានមកពួកប្រជាធិបតេយ្យ, ១៤ បានទៅពួកសេរីភាព និង ៣ ទៅពួកឯកច័ន្ទ។ ការជំនុំទី១ នៃរដ្ឋសភា បានធ្វើឡើងនៅ ថ្ងៃ ២៥ កញ្ញា នៅចំពោះមុខព្រះរាជា។ សភាមិនព្រមបំពេញមុខការត្រឹមតែពិនិត្យពិភាក្សាច្បាប់, ហើយប្រកាសខ្លួនឡើង — តាមផ្លូវហេតុ — ជាសភាតែងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ មានសម្លេងភាគច្រើននៅក្នុងសភា, គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ទាមទារយកការដឹកនាំរដ្ឋាភិបាល, ដែលជាទម្លាប់ក្នុងប្រទេសប្រជាធិបតេយ្យបស្ចិមទិស។ ខែ ធ្នូ ១៩៤៦, ជាមួយនឹងខេត្តទាំង ៥ ដែលបារាំងទើបនឹងយកបានពីសៀមមកវិញ[១៣], រដ្ឋាភិបាលមុនីរ៉េត ផ្ទេរដំណែងទៅរដ្ឋាភិបាលយុត្តិវង្ស។ ចំនួនពេល ៣-៤ អាទិត្យប៉ុណ្ណោះ បានគ្រប់គ្រាន់ដល់រដ្ឋាភិបាលយុត្តិវង្ស ដើម្បីបញ្ចេញគំរោងរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ។

ថ្ងៃ ៦ ឧសភា ១៩៤៧, រដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានត្រូវព្រះរាជាផ្តល់ទៅឲ្យប្រជារាស្ត្រខ្មែរ។ ចម្លងស្របតាមគំរោងរដ្ឋធម្មនុញ្ញបារាំងនៃឆ្នាំ១៩៤៦[១៤], អ្នករៀបរៀងបន្ថែមការឈ្វេងយល់ជំនាន់នោះខ្លះ ដូចជាមាត្រា ២១ ៖ (អំណាចទាំងអម្បាលមាណចេញមកពីព្រះរាជា) និងមាត្រា ២៥ ៖ (បល្ល័ង្កនៃប្រទេសកម្ពុជា ជាកេរ្តិ៍មរតកនៃអ្នកតពូជភេទប្រុសនៃព្រះបាទអង្គឌួង) (បកប្រែ)។ ផ្ទុយនឹងចំណង់របស់គណៈកម្មការធ្វើកិច្ចសិក្សា, រដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះឲ្យអំណាចខ្លាំងណាស់ទៅរដ្ឋសភា។ ពិតហើយ ការដឹកនាំកិច្ចការរដ្ឋនៅលើនាយករដ្ឋមន្ត្រី ដែលព្រះចៅតែងតាំង, ហើយដែលរើសយករដ្ឋមន្ត្រីខ្លួនឯង។ ប៉ុន្តែនាយករដ្ឋមន្ត្រីនេះ, ជាមួយនឹងរដ្ឋាភិបាលទាំងមូល, ត្រូវទទួលការទុកចិត្តពីរដ្ឋសភាទៀត (ដែលមានអាណត្តិ ៤ ឆ្នាំ)។ សភាជាន់ខ្ពស់មួយបានត្រូវបង្កើតឡើង ៖ ចម្លងស្របតាមក្រុមប្រឹក្សាសាធារណរដ្ឋបារាំង, ក្រុមប្រឹក្សាព្រះរាជាណាចក្រមានតែមុខការខាងពិគ្រោះ ពិភាក្សាសុទ្ធសាធ លើរឿងច្បាប់។ ក្រុមប្រឹក្សានេះ មានសមាជិកជ្រើសតាំង និងសមាជិកជាប់ឆ្នោត (ដែលបោះដោយសង្ខេប) ហើយសមាជិកទាំងអស់ត្រូវមានអាយុយ៉ាងតិច ៤០ ឆ្នាំ។

ពេលដែលខ្លួនកំពុងតែចាប់ផ្តើមកម្មវិធីនយោបាយរបស់ខ្លួន, គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបាត់បង់មួយរំពេចនូវអ្នកដឹកនាំរបស់ខ្លួន។ នៅថ្ងៃ ១៨ កក្កដា, ម្ចាស់ យុត្តិវង្ស សុគតយ៉ាងចំលែកនៅឯកែប (គេថា យុត្តិវង្ស បានត្រូវគេសម្លាប់)។ ការបោះឆ្នោតត្រឹមត្រូវ (ព្រោះរដ្ឋសភាបណ្តោះអាសន្ន) នឹងត្រូវធ្វើឡើងនៅខែ វិច្ឆិកា ១៩៤៧, ព្រះចៅនិងបក្សពួករៀបចំតទល់ម្តងទៀត នឹងពួកប្រជាធិបតេយ្យ។ ប្រើល្បិច "បែងចែកសម្លេង", ឥស្សរជនពីរនាក់ខាងពួកស្តេច បង្កើតគណបក្សនយោបាយថ្មីពីរទៀត ៖ លោក ញឹក-ជូឡុង ដឹកនាំ

គណបក្សខេមរបុណ្ណការ (ជាមួយលោក លន់ នល់, សម សារី, គូ រុន ។ល។[១៥], លោក យ៉ឹម ទិត ដឹកនាំគណបក្សរួមជាតិ (Union Nationale)។ ប៉ុន្តែការខិតខំនេះ នៅតែឥតបានផល ព្រោះសម្លេងភាគច្រើន នៅតែបានមកពួកប្រជាធិបតេយ្យម្តងទៀត ៖ កៅអី ៥៤ ក្នុងចំណោមកៅអីទាំងអស់ ៧៥។ ២១ បានទៅពួកសេរីភាព, ចំណែកខេមរបុណ្ណការ និងរួមជាតិ (Union Nationale) ឥតបានកៅអីមួយឡើយ។ ថ្ងៃ ១១ កុម្ភៈ ១៩៤៨ លោក ឈាន វ៉ម, អគ្គលេខាធិការនៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ, ទទួលដឹកនាំគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។

*

* *

ក្នុងពេលដែលអ្នកនយោបាយខ្មែរ កំពុងធ្វើសង្គ្រាមគណបក្សនៅភ្នំពេញ, អសន្តិសុខបានកើតមានឡើងលើផ្ទៃប្រទេស។ ដោយកងទាហាននៅកម្ពុជា (កងទាហាននៃសហភាពបារាំង) បានត្រូវគេបញ្ជូនទៅស្រុកយួន ដើម្បីជួយបារាំងច្បាំងវៀតមិញ, ចលនាឥស្សរៈ ត្រួតត្រាយ៉ាងពេញលេញ លើភាគខាងជើងនៃប្រទេស។ ការហៅឲ្យចុះចូលដោយលើកលែងទោសឲ្យ កាលពីឆ្នាំ ១៩៤៧, បាននាំមកតែមនុស្ស ៣-៤ នាក់ ដែលចូលភ្ជាមមួយរំពេច ក្នុងគណបក្សប្រជាធិតេយ្យ។ នៅខាងត្បូង និងនៅខាងកើតនៃប្រទេស, ពួកវៀតមិញ បានចាប់ផ្តើមតាំងទីក្នុងស្រុកខ្មែរ។ ជាមួយនឹងពូកខ្មែរក្រោមដែលខ្លួនបញ្ចុះបញ្ចូលបាន, វៀតមិញបង្កើត "កងទ័ពប្រជាជនខ្មែររំដោះ" (បកប្រែ)។ ខ្មែរក្រោមទាំងនេះ នឹងបានទៅជាស្នូលលើកដំបូងបង្អស់នៃវៀតមិញ នៅប្រ-ទេសកម្ពុជា។ ដោយបារម្ភនឹងអសន្តិសុខ ដែលកាន់តែខ្លាំងឡើងផង, ដោយឥតអំណាចលើកងទ័ពផង, ដោយពួកប្រជាធិបតេយ្យទិតៀនថា ស្ទួតពេកក្នុងការទាមទារផង, ព្រះចៅសីហនុសំរេចចិត្តសុំឲ្យបារាំងពិនិត្យឡើងវិញ នូវទំនាក់ទំនងបារាំង-ខ្មែរ។ ក្នុងសំបុត្រមួយចុះថ្ងៃ ៧ វិច្ឆិកា ១៩៤៧ ផ្ញើទៅឲ្យរដ្ឋាភិបាលបារាំង, ព្រះចៅទាមទារឲ្យបានត្រួតត្រាកាន់តែច្រើនលើកងទ័ព, នឹងឲ្យបានស្វ័យភាពកាន់តែធំឡើងក្នុងរឿងសន្តិសុខក្នុងប្រទេស (បារាំងមិនសូវសប្បាយចិត្តនឹងការលើកលែងទោសឲ្យពួកឥស្សរៈទេ)។ ថ្ងៃ ៥ មិថុនា ១៩៤៨ នៅឆកសមុទ្រ អាឡុង, អគ្គស្នងការថ្មី ប៉ុលឡាអែរ ចុះកិច្ចព្រមព្រៀងមួយជាមួយស្តេច បាវដាយ (ហូជីមិញបានចូលព្រៃហើយ) ទទួលស្គាល់ឯករាជ្យនៃប្រទេសវៀតណាម[១៦]។ ថ្ងៃ ២៥ តុលា, ព្រះចៅសីហនុផ្ញើសំបុត្រមួយទៀតទៅរដ្ឋាភិបាលបារាំង, ទាមទារសិទ្ធិផ្សេងៗ ដូចដែលបារាំងបានយល់ព្រមឲ្យទៅ បាវដាយ។ នៅឱកាសបុណ្យតាំងតុ, ថ្ងៃ ៩ វិច្ឆិកា ១៩៤៨, ព្រះចៅនិយាយទៅអគ្គស្នងការ ឡេអុងពីញ៉ុង អំពីឯករាជ្យ, ការណ៍ដែលមានជាលើកទី១ ៖ "ខ្ញុំនិយាយអំពីឯករាជ្យ ពីព្រោះខ្ញុំជឿជាក់ថា ពាក្យនេះជាកូនសោដោះស្រាយចំណោទទាំងអស់របស់យើង។"...

ការណ៍ដែលបារាំងឥតយល់អ្វីសោះ អំពីការទាមទារទាំងនេះ, បានជួយលើកឲ្យកាន់តែខ្ពស់ឡើងនូវកិត្យានុភាពនៃគណបក្សប្រជាធិតេយ្យ ដែលលេងសន្ទឹកបៀជាតិនិយម។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៨, ពួកតំណាងរាស្ត្រប្រជាធិបតេយ្យ ផ្ទប់ច្បាប់ទាំងអស់ ដែលស្តេចដាក់មករដ្ឋសភា។ ការតទល់គ្នារវាង "និតិ" និង "ប្រតិ-បត្តិ", លាយនឹងការកាន់បក្សពួកក្នុងគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ធ្វើឲ្យមានវិបត្តិគណៈរដ្ឋមន្ត្រី (រដ្ឋាភិបាលឈាន វ៉ម, រដ្ឋាភិបាល ប៉ែន នុត ។ល។...) ដោយពុំអាចឈ្នះពួកប្រជាធិបតេយ្យក្នុងការបោះឆ្នោត, ស្តេចប្រើល្បិចមួយទៀត ៖ ធ្វើឲ្យមាន "ការបែកចេញ" នៅក្នុងផ្ទៃគណបក្សនោះតែម្តង។ គឺ "អ្នកបែកចេញ" ម្នាក់ពីគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ, លោក យ៉ែម សំបូរ, ដែលបានទទួលការដឹកនាំរដ្ឋាភិបាលនៅខែកុម្ភៈ ១៩៤៩។ រដ្ឋាភិបាល យ៉ែម សំបូរ ចាប់ផ្តើមកិច្ចការក្នុងពេលពិបាកបន្តិច ព្រោះថានៅថ្ងៃ ២១ ឧសភា ១៩៤៩, រដ្ឋសភាបារាំងបានបោះឆ្នោតសំរេចភ្ជាប់ កូសាំងស៊ីន ទៅប្រទេសវៀតណាម ដោយឥតបានពិគ្រោះជាមុន ជាមួយប្រទេសកម្ពុជា[១៧], ហើយដោយឥតមានធ្វើលក្ខន្តិកៈពិសេសអ្វីឲ្យដល់ខ្មែរកម្ពុជាក្រោម (ទោះបីព្រះចៅបានទាម

ទារជាច្រើនដងមកហើយក្តី)។ ការប្រឆាំងនៃរដ្ឋសភាចំពោះរដ្ឋាភិបាល ក៏ចេញមុខខ្លាំងក្លាក្លាម។ លើសពីនោះ, លោក យ៉ែម សំបូរ ទទួលកេរ្តិ៍ដំណែលនៃរដ្ឋាភិបាលមុនៗ នូវចំណោទធំ២ ៖ រឿងឥស្សរៈ និងរឿងវៀតមិញ។ ដោយខ្វះកងទាហានដើម្បីបង្ក្រាបពួកទាំងនោះ, រដ្ឋាភិបាលធ្វើការអំពាវនាវមួយដល់ចលនាឥស្សរៈ ដើម្បីការរួបរួមគ្នានៃខ្មែរទាំងអស់ ឆ្ពោះមុខទៅពួកវៀតមិញ, ហើយធានាថានឹងលើកលែងទោសឲ្យទាំងអស់ ដូចកាលពីមុនៗ ខែកញ្ញា ១៩៤៩, លោក យ៉ែម សំបូរ ទទួលជ័យជំនះមួយ ជាមួយការសុំចុះចូលនៃមេឥស្សរៈ ដាប ឈួន ដែលនាំមកនូវពលជាច្រើនពាន់នាក់ (ការចុះចូលនេះ បានធ្វើឲ្យបារាំងលែងទុកចិត្តលើលោក យ៉ែម សំបូរ)។ ដោយជំហរបានរឹងប៉ឹង ពីការចុះចូលរបស់ ដាប ឈួន, ព្រះចៅចាប់ចចារជាមួយបារាំងទៀត។ ថ្ងៃ ៨ វិច្ឆិកា ១៩៤៩, ជាមួយគ្នានឹងការចុះហត្ថលេខាយល់ព្រមលើរដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ ដោយប្រធាននៃសហភាពបារាំង (ប្រធានាធិបតីប្រទេសបារាំង), សន្ធិសញ្ញាបារាំង-ខ្មែរ មួយក៏បានត្រូវធ្វើឡើងដែរ។ សន្ធិសញ្ញានេះទទួលស្គាល់, តាមផ្លូវច្បាប់នូវ "ឯករាជ្យ" នៃប្រទេសកម្ពុជា។ "សាធារណរដ្ឋបារាំងទទួលស្គាល់ព្រះរាជាណាចក្រក្រុងកម្ពុជា ជារដ្ឋឯករាជ្យ។", គេអាចអានក្នុងមាត្រា ១ នៃសន្ធិសញ្ញានេះ។ ប៉ុន្តែ ចុះមកក្រោមមក, ការបង្ខាំបង្ខាំងចេះតែមានឡើង ៖ ប្រទេសកម្ពុជានឹងអាចដាក់ចំណងទូតជាមួយប្រទេសឯទៀតបាន[១៨] ទាល់តែរដ្ឋាភិបាលបារាំងយល់ព្រម។ ខ្មែរទទួលការត្រួតត្រាលើកងទ័ព និងនគរបាល, ប៉ុន្តែក្នុងពេលណាមានសង្គ្រាម បញ្ជាការទាហានត្រូវដាក់មកក្រោមបារាំងវិញ។ ជនជាតិបារាំងក្នុងស្រុកខ្មែរ នៅតែមានអភ័យឯកសិទ្ធិពិសេស ដូចជាមិននៅក្រោមច្បាប់របស់រដ្ឋខ្មែរ។ល។

ដោយស្មានតែបានទទួលជ័យជំនះមួយទៀត, លោក យ៉ែម សំបូរ យកសន្ធិសញ្ញាទៅរដ្ឋសភា ដើម្បីសុំការយល់ព្រម។ រដ្ឋសភា មិនត្រឹមតែមិនយល់ព្រម, ថែមទាំងបោះឆ្នោតដកសេចក្តីទុកចិត្តពីរដ្ឋាភិបាលទៀត, ក្រោមការជំរុញនៃពួកតំណាងរាស្ត្រ ប្រជាធិបតេយ្យ ដែលចោទថារដ្ឋាភិបាលបានក្បត់។ ដោយតូចចិត្តដែរ, លោក យ៉ែម សំបូរ សុំឲ្យរដ្ឋសភាដកសេចក្តីមិនទុកចិត្តនោះទៅវិញ, បើពុំនោះទេ នឹងសុំឲ្យព្រះរាជារំលាយ។ រដ្ឋសភានៅតែហ្នឹងដដែល, យ៉ែម សំបូរ ធ្វើឲ្យស្តេចយល់ព្រមរំលាយ, ហើយក៏សុំលាឈប់ជាមួយរដ្ឋាភិបាលទាំងមូល។ ជាលើកដំបូងបង្អស់, ព្រះចៅ នរោត្តម សីហនុ ប្រើមាត្រា ២១ (អំណាចទាំងអស់អម្បាលមាណចេញមកពីព្រះរាជា) ហើយចុះរាជក្រឹត្យមួយ រំលាយរដ្ឋសភា[១៩]។ ដើម្បីរង់ចាំការបោះឆ្នោតថ្មី, អំណាចទាំងប៉ុន្មានបានត្រូវផ្ទេរមកស្តេចវិញដោយប្រធានរដ្ឋសភា, លោក អៀវ កើស (អគ្គលេខាធិការ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យជំនួសលោក ឈាន វ៉ម) ដែលយល់ឃើញថា អសន្តិសុខដែលមាននៅក្នុងប្រទេស ពុំអាចឲ្យការបោះឆ្នោតធ្វើទៅដោយរៀបរយបានឡើយ។ ដោយសំគាល់ថា សន្ធិសញ្ញាថ្ងៃ ៨ វិច្ឆិកា ជាជោគជ័យលើកដំបូងក្នុងកិច្ចចចារទារយកឯករាជ្យ, ព្រះចៅហៅលោក យ៉ែម សំបូរ មកធ្វើជានាយករដ្ឋមន្ត្រីវិញ ហើយ "អនុញ្ញាត្តិ" ឲ្យដឹកនាំរដ្ឋាភិបាល ដោយមិនបាច់មានរដ្ឋសភា។ លោក យ៉ែម សំបូរ ថ្វីដ្បិតតែមិនបានធ្វើឲ្យរដ្ឋសភាយល់ព្រមទទួលសន្ធិសញ្ញាថ្ងៃ ៨ វិច្ឆិកា, ក៏នៅតែបន្តកិច្ចចចារជាមួយបារាំងទៀត, ហើយចាប់និយាយគ្នា អំពីរបៀបចាត់ចែងការអនុវត្តន៍។ មិនដឹងជាមកពីហេតុអ្វីដែរ, បារាំងស្រាប់តែដកយកទៅវិញ នូវការយល់ព្រមខ្លះដែលខ្លួនបានឲ្យលើរឿងតុលាការ និងរឿងកងទ័ព។

*

*   *

ក្នុងពេលដែលកិច្ចចចារកំពុងធ្វើទៅទាំងត្រដាបត្រដួស, ពួកវៀតមិញក៏ខំពង្រឹងតាំងទីរបស់ខ្លួននៅប្រទេសកម្ពុជាដែរ។ តាមរយៈ "កងទ័ពប្រជាជនខ្មែររំដោះ" ដែលនៅក្រោមបញ្ជាការ សឺង ង៉ុកមិញ ហើយដែលបញ្ចុះបញ្ចូលបានខ្មែរឥស្សរៈខ្លះនោះ[២០], វៀតមិញប្រកាសការកើតឡើងនៃ "រណសិរ្សជាតិរួបរួមគ្នានៃខ្មែរ

សេរី, FNUK”។ ថ្ងៃ ១៤ មករា ១៩៥០ នៅភ្នំពេញ, អ្នកដឹកនាំប្រជាធិបតេយ្យ អៀវ កើស បានត្រូវគេសម្លាប់នឹងគ្រាប់បែកដៃមួយ, នៅក្នុងទីស្នាក់ការគណបក្ស។ ការប្រឆាំងនៃពួកប្រជាធិបតេយ្យទល់នឹងលោក យ៉ែម សំបូរ ក៏កាន់តែខ្លាំងឡើងៗ។ ការរំជើបរំជួលមានរហូតទៅដល់ក្នុងវិទ្យាល័យ។ រដ្ឋាភិបាលត្រូវហៅកងរក្សាឥណ្ឌូចិន (ជើងខ្មៅ) មកបង្ក្រាបពួកដែលធ្វើឲ្យជ្រួលច្របល់។ ខែមីនា ១៩៥០, សឺង ង៉ុកមិញ[២១] “អញ្ជើញ“ គណៈកម្មាការប្រតិបត្តិវៀតមិញ នៃ ណាម-បូ (កូសាំងស៊ីន) ឲ្យខំប្រឹងប្រែងជាមួយ “កងទ័ពប្រជាជនខ្មែររំដោះ“ ដើម្បីតយុទ្ធនឹងចក្រពត្តិនិយមបារាំង, ហើយប្រកាសការបង្កើត “រដ្ឋាភិបាលបណ្ដោះអាសន្ននៃកម្ពុជាសេរី“។ អសន្តិសុខ ក៏ឡើងដល់កំរិតខ្ពស់បំផុត។ ចរាចរតាមផ្លូវជាតិនានា ត្រូវធ្វើឡើងក្រោមការការពារនៃក្បួនរថយន្តទាហាន (កុងវ៉រ)។ នៅតាមស្រុកស្រែចំការ, ពួកឥស្សរៈ - វៀតមិញ ត្រួតត្រាដូចជារដ្ឋាភិបាល “ទន្ទឹម” មួយដែរ[២២]។ បណ្ដាជនត្រូវបង់ពន្ធអាករមួយទៅឲ្យ “កងទ័ពប្រជាជន” តាមរយៈគណៈកម្មការហិរញ្ញវត្ថុមួយរបស់ “កងទ័ព” នេះ។ ចំពោះមុខស្ថានការណ៍គួរឲ្យភ័យបារម្ភនេះ យ៉ែម សំបូរ តឿនបារាំងឲ្យឆាប់ផ្ដល់អាវុធយុទ្ធភ័ណ្ឌគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីកែនទាហាន ៥ ០០០ នាក់។ ដាច់ខែមេសា, ដើម្បីឆ្លើយតបនឹង “សេចក្ដីអញ្ជើញ” របស់ សឺង ង៉ុកមិញ, ទាហាន ៣ ០០០ នាក់ នៃកងទ័ពមែនទែនរបស់វៀតមិញ នៃ ណាម-បូ ផ្លាស់មកតាំងទីក្នុងខេត្តព្រៃវែង។ ដោយភ័យបារម្ភ, បារាំងទាមទារឲ្យលោក យ៉ែម សំបូរ ចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងបណ្ដោះអាសន្នមួយ ដាក់កងខេមរភូមិន្ទក្រោមបញ្ជាការបារាំង។ យ៉ែម សំបូរ មិនព្រម, បារាំងបង្ខិតបង្ខំព្រះរាជាឲ្យផ្លាស់រដ្ឋាភិបាល។ ដោយមួយចំណែកទៀត ការបង្ខិតបង្ខំដូចគ្នានេះ ស្ដេចបានទទួលពីសំណាក់ពួកប្រជាធិបតេយ្យដែរ —ដែលឆេះឆួលខ្លាំងបន្ទាប់ពីឃាដកម្មលើលោក អៀវ កើស— ស្ដេចក៏បញ្ឈប់រដ្ឋាភិបាល យ៉ែម សំបូរ ទៅ, នៅថ្ងៃ ៣ ឧសភា ១៩៥០។

បន្ទាប់មក ក៏មានរយៈពេលជាដំណាក់មួយ ពីឆ្នាំ ១៩៥០[២៣] ទៅឆ្នាំ ១៩៥១ ដែលនៅក្នុងនោះ វិបត្តិគណៈរដ្ឋមន្ត្រី កើតមានជាបន្តបន្ទាប់គ្នា (ម្ចាស់ “ក្រុមហ្លួង” មុនីពង្ស, វេជ្ជបណ្ឌិត សុន ម៉ម, លោក អ៊ុំ ឈាងស៊ុន)។ ក្នុងរយៈពេលនោះ, ព្រះចៅខំនិយាយផ្សះផ្សារឲ្យបាត់ខឹងសម្បារ ប្រកែប្រកាន់គ្នា, ហើយខំពន្យល់ឲ្យគណបក្សទាំងអស់ ចូលរួបរួមគ្នាក្នុងរដ្ឋាភិបាលបង្រួបបង្រួមជាតិមួយ ក្រោមការដឹកនាំនៃលោក យ៉ែម សំបូរ, ប៉ុន្តែឥតបានការឡើយ។ ការបោះឆ្នោតនៅថ្ងៃ ៩ កញ្ញា ១៩៥១ ឲ្យជ័យជំនះម្ដងទៀត, ជាលើកទី៣ ជាប់គ្នា, ទៅគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ៖ ៥៤ កៅអី ក្នុងចំនួនកៅអីទាំងអស់ ៧៨, ទល់នឹង ១៨ ទៅគណបក្សសេរីភាព។ ថ្ងៃ ១២ តុលា, រដ្ឋាភិបាលប្រជាធិបតេយ្យ នៃលោក ហ៊ុយ កន្ធុល ទទួលសេចក្ដីទុកចិត្តពីរដ្ឋសភា។ ជាថ្មីម្ដងទៀត ការតទល់គ្នារវាង និតិ និង ប្រតិបត្តិ ក៏ចាប់ផ្ដើមឡើង[២៤]។

ជាមួយនឹងការសង្ឃឹមថា នឹងបានអ្នក “កណ្ដាល” ម្នាក់ ដែលអាចជជែកជាមួយពួកប្រជាធិបតេយ្យ ព្រមទាំងបញ្ចុះបញ្ចូលពួកឥស្សរៈ ទល់នឹងវៀតមិញ, ព្រះចៅសុំឲ្យបារាំងលែងលោក សឺង ង៉ុកថាន់ មកវិញ, ដែលគេបំបរបង់នៅឯស្រុកបារាំង។ ថ្ងៃ ២៩ តុលា, លោក សឺង ង៉ុកថាន់ មកដល់ភ្នំពេញ, ទទួលដោយអ្នកគាំទ្រ ៥ ០០០ នាក់ ដែលសប្បាយរីករាយយ៉ាងខ្លាំង។ ទោះបីគាត់បានសន្យា (តាមអ្នកខ្លះថា) ថានឹងមិនប្រឡូកក្នុងរឿងនយោបាយក៏ដោយ, សឺង ង៉ុកថាន់ ចាប់ធ្វើសាជាថ្មី នូវការពន្យុះឲ្យប្រឆាំងនឹងបារាំង។ ដើម្បីកិច្ចនេះ, គាត់បង្កើតសារពិតមានមួយនៅភ្នំពេញ ឈ្មោះ “ខ្មែរក្រោក”, ហើយធ្វើការឃោសនានៅតាមខេត្ត។ ក្នុងកិច្ចសន្ទនាជាសាធារណៈមួយនៅក្រុងតាកែវ, លោក សឺង ង៉ុកថាន់ ដែលមានលោក ប៉ាច ឈឺន (រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងឃោសនាការនៃរដ្ឋាភិបាល ហ៊ុយ កន្ធុល) ជូនមកផង, បញ្ចេញចំណាងជើងនៃការតយុទ្ធរបស់គាត់ ៖ «ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវទាមទារឲ្យបារាំងដកទ័ពខ្លួនចេញទៅទាំងអស់, ទើបអាចធ្វើឲ្យមានឯករាជ្យពេញទី នឹងឲ្យជីវិតនយោបាយដើរដូចធម្មតាវិញ»។ បារាំងវិនិច្ឆ័យថា សកម្មភាពលោក សឺង ង៉ុកថាន់ អាចឲ្យគ្រោះថ្នាក់ដល់

សន្តិសុខខ្លួន (អធិបតីភាព), ក៏ឲ្យបិទសារពត៌មាន ខ្មែរក្រោក នៅខែកុម្ភៈ ១៩៥២។ សឺង ង៉ុកថាន់ ក៏ជ្រើសរើសមាគ៌ាដែលនៅសល់ ៖ ចូលព្រៃ[២៥]។ ថ្ងៃ ៩ មីនា, ដែលជាថ្ងៃខួប ឯករាជ្យ ចំពោះអ្នកបង្កើត សារពត៌មាន ***នគរវត្ត*** *និង* ***ខ្មែរក្រោក****, សឺង ង៉ុកថាន់ ធ្វើសេចក្តីអំពាវនាវដល់ប្រទេស ឲ្យកាន់អាវុធប្រយុទ្ធ យកឯករាជ្យ, តាមសំលេងស្ថានីយវិទ្យុលួចលាក់មួយ[២៦] នៅក្នុំដងរែក។ ដោយមានអ្នករាជការខាងគយម្នាក់យ៉ាងស្វាហាប់ —លោក អៀវ ស៊ីចូវ— ជួយធ្វើការផង, សឺង ង៉ុកថាន់ ខំប្រមែប្រមូលពួកក្រុមឥស្សរៈ ដែលមិនទាន់ចុះចូលនឹងរាជរដ្ឋាភិបាលនៅឡើយ (មាន កៅ តក់ ជាដើម), ហើយបង្កើតគណៈកម្មការខ្មែររំដោះជាតិមួយទៀត។ មិនយូរឡើយ, ការស៊ីគ្រលំគ្នាក៏កើតមានឡើង រវាងគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ និង ចលនាឥស្សរៈ។ តាំងតែពីកើតមក រាជាធិបតេយ្យពុំដែលទទួលការគំរាមកំហែងដូច្នេះឡើយ។ ដើម្បីជំរុញឲ្យរដ្ឋាភិបាល ហ៊ុយ កន្ថុល ទម្លាក់បៀរបស់ខ្លួន, ព្រះចៅប្រាប់រដ្ឋាភិបាលឲ្យចាត់វិធានការណ៍ជាចាំបាច់ ទល់នឹងចលនាឥស្សរៈ។ មិនត្រឹមតែមិនធ្វើតាមស្តេច, លោក ហ៊ុយ កន្ថុល ថែមទាំងឲ្យចាប់មិត្តស្តេចពីរនាក់ទៀត ៖ លោក យ៉ែម សំបូរ និង លន់ នល់។ ១-ដោយចោទពួកតំណាងរាស្ត្រប្រជាធិបតេយ្យ ថាប្រឡំយកប្រយោជន៍គណបក្សខ្លួន ជាប្រយោជន៍ប្រទេសខ្លួន, ២-យកលេសលើការចាប់លោក យ៉ែម សំបូរ និង លន់ នល់, ព្រះចៅបញ្ឈប់រដ្ឋាភិបាល ហ៊ុយ កន្ថុល នៅថ្ងៃ ១៥ មិថុនា ១៩៥២, ហើយកាន់នាទីនាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្លួនឯង។*

បន្ទាប់ពី "រដ្ឋប្រហារត្រូវច្បាប់" នេះមក, ព្រះចៅសុំទៅរដ្ឋសភាឲ្យអនុមត្តិប្រគល់មកនូវអំណាចពិសេសក្នុងវេលាបីឆ្នាំ, ដោយសន្យាថានឹងយកឯករាជ្យពេញទីឲ្យបានក្នុងរយៈពេលបីឆ្នាំនេះ។ ដើម្បីទល់នឹងចលនាឥស្សរៈ, ស្តេចដាក់ទៅរដ្ឋសភានូវគំរោងថវិកាមួយដែល ៣០% ទុកដំកល់ទិញគ្រឿងអាវុធ, ហើយដែលសុំតំលើងពន្ធអាករទាំងឡាយ។ សេចក្តីសុំនេះធ្វើទៅរដ្ឋសភាហើយ, ស្តេចចេញទៅសៀមរាប ហើយនាំអតីតមេឥស្សរៈ ដាប ឈួន ធ្វើប្រតិបត្តិការមួយរកចាប់ សឺង ង៉ុកថាន់។ នៅដំណាច់ឆ្នាំ ១៩៥២ ព្រះចៅត្រឡប់មកភ្នំពេញវិញ ដោយឥតបានជោគជ័យអ្វីឡើយ។ ក្នុងរាជធានី ព្រះចៅបានដឹងថា រដ្ឋសភាបានទាត់ចោលទាំងអស់នូវការសុំឲ្យទទួលសន្ធិសញ្ញា ថ្ងៃ ៨ វិច្ឆិកា ១៩៤៩ សំណុំអំណាចពិសេស នឹងគំរោងថវិការ។ លើសពីនេះ ពួករដ្ឋមន្ត្រី (ដែលច្រើនតែក្រុមញាត្តិស្តេច ៖ ម្ចាស់ សុង ដេត, សិរិមតៈ, ប៉េងប៉ោះយុគន្ធរ ។ល។ ប្រាប់ស្តេចឲ្យដឹងពីការបំរុងក្បត់មួយដែលចង់រំលាយរាជាធិតេយ្យ។ ការរំជើបរំជួលក៏បានទៅដល់ពួកសិស្សវិទ្យាល័យទៀត ដែលនាំគ្នាធ្វើកូដកម្ម ចាប់តាំងពីថ្ងៃ ៨ ធ្នូ ១៩៥២, កូដកម្មដែលជាប់រហូតជាងមួយខែ។ លើកនេះព្រះចៅប្រើពាក្យចោទ ៣ ៖ ១- ថាពួកប្រជាធិបតេយ្យខ្លះទាក់ទងនឹងវៀតមិញ[២៧], ២- ថាគណៈកម្មការនាយកនៃគណបក្សប្រជាធិតេយ្យបានបង្កើត "គណកម្មការធ្វើឃាតកម្ម" មួយ (តំណាងរាស្ត្រ ៩ នាក់ បានត្រូវចាប់ឃុំឃាំង), ៣- ថាគេប្រើហិបការទូតរបស់បាងកក ដើម្បីទាក់ទងនឹង សឺង ង៉ុកថាន់។ រួចហើយ ស្តេចក៏ប្រើជាលើកទី២ នូវមាត្រាទី ២១ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ, ដោយចុះរាជក្រឹត្យមួយរំលាយរដ្ឋសភានៅថ្ងៃ ១៣ មករា ១៩៥៣[២៨] និងក្រឹត្យមួយទៀតប្រកាសប្រើច្បាប់អាជ្ញាសឹក នៅថ្ងៃជាមួយគ្នា។

និយាយទៅកាន់អ្នកសារពត៌មានម្នាក់, ព្រះចៅថា ៖ "រដ្ឋសភាបានក្លាយទៅជាទីជំរករបស់ការក្បត់។ បើបារាំងចេញពីឥណ្ឌូចិន យើងនឹងបានឯករាជ្យ, ប្រាកដហើយ, ប៉ុន្តែបានប៉ុន្មានឆ្នាំ? ខ្ញុំធ្វើសហប្រតិបត្តិការផ្លូវសឹកជាមួយបារាំង ដើម្បីការពារសេរីភាពយើង។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នា ខ្ញុំចចារជាមួយបារាំងក្នុងបរិយាកាសមួយស្មោះត្រង់ ដើម្បីដោះស្រាយទំនាស់ខ្លះ។ នេះជាជំហររបស់ខ្ញុំ!" (សារពត៌មាន "ឡឺម៉ុង"), ថ្ងៃ ១៨-១៩ មករា ១៩៥៣)។ ដោយឃើញជាងឆ្ងាយក្រោយពួកប្រជាធិតេយ្យ ដែលជាគូប្រជែង, ស្តេចទើបនឹងយល់ន័យពិតប្រាកដរបស់បំណងនៃប្រជារាស្ត្រ ៖ ឯករាជ្យ! ។ ដើម្បីប្រមែប្រមូលទាក់ទាញប្រជារាស្ត្រ, ស្តេចនៅសល់តែមធ្យោបាយមួយទេ, គឺត្រូវតែរកឲ្យបាននូវឯករាជ្យនេះ។ ពុំនោះសោត រាជាធិតេយ្យនឹងត្រូវបាត់បង់ដោយ

ចៀសពុំរួច បើសិនជាចលនាខ្មែរឥស្សរៈ (ជាមួយ សឺង ង៉ុកថាន់ និង គណៈកម្មការខ្មែររំដោះជាតិ) ឬ ចលនាខ្មែរ-វៀតមិញ (ជាមួយនឹង សឺង ង៉ុកមិញ និងរដ្ឋាភិបាលបណ្ដោះអាសន្ននៃកម្ពុជាសេរី) ដណ្ដើមយកឯករាជ្យបានមុន។

*

*   *

ដូច ហូជីមិញ ដែរ, ព្រះចៅចង់ចចារយកឯករាជ្យនេះ ឆ្ងាយពីបរិយាកាសអាណានិគមនិយម។ ថ្ងៃ ៩ កុម្ភៈ ១៩៥៣, បន្ទាប់ពីបានផ្ទេរតំណែងនាយករដ្ឋមន្ត្រីទៅលោក ប៉ែន នុត និងដាក់ក្រុមប្រឹក្សារាជានុសិទ្ធិ ក្រោមការដឹកនាំរបស់សម្ដេច នរោត្ដម សុរាម្រិត ដែលត្រូវជាឪពុក, ព្រះបាទ សីហនុ ចេញពីភ្នំពេញទៅស្រុកបារាំង។ គឺជាការចាប់ផ្ដើមរយៈពេលប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលពួកអ្នកនយោបាយសង្គមរាស្ត្រនិយមបានដាក់ឈ្មោះថា "ព្រះរាជបូជនីយកម្មដើម្បីឯករាជ្យ"។ តាំងពីពេលចុះសំចតនៅក្រុងរ៉ូម, ព្រះចៅផ្ញើសារមួយទៅលោក វ៉ាំងសង់ អូរីយ៉ូល (ប្រធានាធិតីទី១ នៃសាធារណរដ្ឋទី៤ បារាំង) បង្ហាញការយល់ឃើញនៃព្រះចៅ លើការធ្វើឲ្យមានឯករាជ្យនៅប្រទេសកម្ពុជា។ មកដល់ស្រុកបារាំង ព្រះបាទសីហនុស្នាក់នៅឯ ឡាណាពូល (កូតដាហ្ស៊ួ) ហើយផ្ញើពីទីនោះ នូវសំបុត្រជាច្រើនទៅ វ៉ាំងសង់ អូរីយ៉ូល, ទាមទារឲ្យផ្ទេរអំណាចទាហាន និងតុលាការមកខ្មែរវិញ។ ថ្ងៃ ២៥ មីនា ទើបគេទទួលព្រះរាជានៅវិមាន អេលីហ្សេ។ កិច្ចសន្ទនា សីហនុ-អូរីយ៉ូល ឥតចេញជាអ្វីទាំងអស់, ព្រោះអូរីយ៉ូលធ្វើជាមិនឮតែម្ដង។ ត្រឡប់មកនៅឯ ហ្វុងតែនប្លូ, ព្រះចៅខំធ្វើឲ្យកិច្ចចចារទៅមុខឡើងវិញ, ដោយទាក់ទងនឹងអ្នកទទួលខុសត្រូវបារាំងជាច្រើន។ ប៉ុន្តែការទាមទារទាំងនេះ ឥតបានត្រូវគេទទួលឮឡើយ។

ដោយតូចចិត្តដែរ, ព្រះចៅនឹកឃើញដល់សហរដ្ឋអាមេរិក ដែលជាអ្នកផ្ដល់អាវុធច្រើនជាងគេ (បន្ទាប់ពីចិនបានក្លាយទៅជាកុម្មុយនិស្ត) ដល់ទ័ពបារាំងនៅឥណ្ឌូចិន។ បន្ទាប់ពីបានទុកសហការីមួយចំនួន ឲ្យនៅចាំធ្វើកិច្ចចចារជាមួយបារាំង (លោក ប៉ែន នុត និង សម សារី), ព្រះរាជាបានមកដល់ ម៉ុងរ៉េអាល់ នៅថ្ងៃ ១២ មេសា ១៩៥៣, ហើយស្នាក់នៅ កាណាដា មួយអាទិត្យ ដើម្បីធ្វើឲ្យពួកសារពត៌មាន កាណាដា ជ្រួតជ្រាបខ្លះ អំពីរឿងខ្មែរ។ ថ្ងៃ ១៩ មេសា ព្រះបាទសីហនុបានត្រូវទទួលនៅ វ៉ាស៊ីងតោន ដោយលោក រីឈើត និចសុន (អនុប្រធានាធិបតីអាមេរិកាំង)។ បន្ទាប់មក ព្រះចៅជួបសន្ទនាក្នុងពេលមួយម៉ោង ជាមួយរដ្ឋលេខាធិការ ដល្លឹស។ ទៅមេនៃកិច្ចការទូតអាមេរិកាំង ព្រះចៅនិយាយថា ៖ "បើមិនរកការដោះស្រាយខាងផ្លូវនយោបាយទេ ការប្រឹងប្រែងខាងយោធា, ទោះបីអាមេរិកាំងជួយម្ដេចក៏ដោយ, ក៏នឹងមិនអាចឈ្នះដែរ។ ជ័យជំនះ មិនអាចយកបានឡើយ បើប្រជារាស្ត្រមិនចូលរួមក្នុងការតយុទ្ធ ដោយមានជំនឿថាខ្លួនតយុទ្ធដើម្បីប្រយោជន៍ខ្លួន។ ឲ្យឯករាជ្យពិតប្រាកដដល់ប្រទេសទាំងឡាយនៅឥណ្ឌូចិន គឺធ្វើឲ្យប្រទេសទាំងនេះយល់កាន់តែច្បាស់ ដល់ការទទួលខុសត្រូវរបស់ខ្លួនក្នុងសង្គ្រាមនេះ, សង្គ្រាមដែលការឈ្នះចាញ់ ទទួលយកចិត្តទុកដាក់ ពីលោកប្រជាធិបតេយ្យទាំងមូល។" ចម្លើយរបស់ ដល្លឹស ៖ "ទូលបង្គំសន្យានឹងព្រះអង្គថា កាលណាគ្រោះថ្នាក់កុម្មុយនិស្តអស់ពីប្រទេសព្រះអង្គហើយ, យើងនឹងធ្វើអ្វីទាំងអស់ដែលអាចធ្វើទៅបាន ដើម្បីឲ្យបារាំងទទួលស្គាល់ឯករាជ្យយ៉ាងពេញលេញរបស់ (ប្រទេស) ព្រះអង្គ។ ប៉ុន្តែដរាបណាសត្រូវរួមរបស់យើង (វៀតមិញ) មិនទាន់បរាជ័យទេ — ហើយព្រះអង្គជ្រាបច្បាស់ថាវាមានសមត្ថភាព និងបោសកំចាត់ចោលរាជាធិបតេយ្យខ្មែរ ព្រមទាំងទំនៀមទំលាប់ដ៏ត្រកាលរបស់ (ប្រទេស) ព្រះអង្គ, អារិយធម៌ ដ៏ចាស់យូរអង្វែង ហើយនិងប្រជាធិតេយ្យដ៏ក្មេងរបស់ព្រះអង្គ — ដរាបណាគ្រោះថ្នាក់ដ៏ធំនេះ ដែលអាចជាគ្រោះថ្នាក់ដល់ជីវិតរបស់ (ប្រទេស) ព្រះអង្គ មិនទាន់កំចាត់បានទេ យើងមិនអាចធ្វើឲ្យបារាំងអស់ចិត្តអស់កម្លាំងបានឡើយ (...)។ ទំនាស់រវាងព្រះអង្គនិង

បារាំង នឹងបំរើតែប្រយោជន៍សត្រូវរួមយើងទេ។” (ស្រង់ចេញពី “នយោបាយក្រៅប្រទេសកម្ពុជា” ដោយ រ៉ូហ្សស្មិថ)។

ដោយអាមេរិកាំងលាយផលប្រយោជន៍ខ្លួន ជាមួយផលប្រយោជន៍បារាំង, ព្រះចៅក៏បានខកចិត្តម្តងទៀត។ មុននឹងចេញពីញូវយ៉កមកភ្នំពេញវិញ ដោយកាត់តាមតូក្យូ ព្រះចៅធ្វើសេចក្តីថ្លែងការណ៍មួយទៅសារពិតមានញូវយ៉កថែម ៖ តាំងពីប៉ុន្មានឆ្នាំមកហើយ, គំនិតថាវៀតមិញតយុទ្ធដើម្បីឯករាជ្យនៃប្រទេស កាន់តែមានគេជឿច្រើនឡើង ក្នុងពពួកវរជនខ្មែរ។ បើបារាំងមិនឲ្យឯករាជ្យកាន់តែច្រើនឡើងទៅខ្មែរទេ, ក្នុង ៣-៤ ខែខាងមុខនេះ ខ្មែរអាចរួបរួមមែនទែនជាមួយវៀតមិញ។ សេចក្តីថ្លែងការណ៍នេះ ធ្វើឲ្យគេភ្ញាក់ផ្អើលគ្រប់គ្នាក្នុងចំណោមអ្នកនយោបាយបារាំង, ហើយខ្លះស្រែកថាជា “កាបិតក្លង់ក” (chantage)។ បន្ទាប់ពីការគំរាមនេះ, បារាំងបន្ធូរតិរិយាបថបន្តិច, ហើយកិច្ចចចារបារាំង-ខ្មែរ ក៏ចាប់ធ្វើឡើងវិញ នៅដំណាច់ខែមេសា។ ថ្ងៃ ៩ ឧសភា ១៩៥៣, លោក ប៉ែន នុត និងលោក ដឺម៉ុងសែល, រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងសហគតរដ្ឋ, ចុះកិច្ចព្រមព្រៀង បារាំង-ខ្មែរ មួយ ដែលនៅក្នុងនោះ ខ្មែរនៅតែមិនបានទទួលឲ្យពេញចិត្តមែនទែន។ បារាំងមិនព្រមឲ្យស្តេចធ្វើ ជាអគ្គមេបញ្ជាការ កងកម្លាំងប្រឆាំងវៀតមិញ ដោយមានឧត្តមសេនីយបារាំងម្នាក់ជាទីប្រឹក្សា, ប៉ុន្តែព្រមទុកឲ្យនៅក្រោមការទទួលខុសត្រូវពេញទីនៃកងខេមរភូមិន្ទ ភូមិភាគទាំងឡាយ ដែលនៅខាងលិចទន្លេមេគង្គ (ហៅភូមិភាគស្វយ័ត)។ ចំណែកដែនដីដែលនៅចន្លោះទន្លេមេគង្គ និងព្រំដែនខ្មែរ-យួន (ដែលនៅក្នុងនោះ វៀតមិញដាក់ទ័ពជាង ១០ ០០០ នាក់) ទីបញ្ជាការបារាំងទុកសំរាប់ខ្លួន (កងទ័ពខ្មែរមាន ១២ កងវរសេនាតូច ដែល ៦ ជារបស់បារាំង)។ ចិននៅស្រុកខ្មែរចូលមកក្រោមនិតិបញ្ញត្តិខ្មែរ ប៉ុន្តែជនជាតិបារាំងនៅតែមានអភ័យឯកសិទ្ធិ មិនចូលក្រោមច្បាប់ខ្មែរទៀត។ ការទាស់ខ្វែងគ្នា លើរឿងហិរញ្ញវត្ថុ និងសេដ្ឋកិច្ច នៅសល់ទាំងស្រុង, ហើយទាស់កាន់តែខ្លាំងទៅទៀត ដោយរដ្ឋាភិបាលបារាំង សំរេចតែម្នាក់ឯង នៅថ្ងៃ ១១ ឧសភា ឲ្យបញ្ចុះតម្លៃប្រាក់ “ប្យ៉ាស” ដែលចាយជាមួយគ្នាក្នុងប្រទេសទាំង៣ នៃឥណ្ឌូចិន (អានលេខយោង ២៣)

ថ្ងៃ ១២ មិថុនា, បន្ទាប់ពីបានផ្ញើរដំណែងទាំងអស់ម្តងទៀត ទៅលោក ប៉ែន នុត, ព្រះចៅសំរេចចិត្តទៅបាងកក ហើយប៉ងនៅទីនោះ ដើម្បីបង្កើតរដ្ឋាភិបាលក្រៅប្រទេស (en exil) មួយ។ ថ្ងៃ ១៦, ដោយមានអ្នកមក ជាមួយ ២៦ នាក់ផង (ក្នុងនោះមានម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ សិរីមតៈ, រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការពារប្រទេស), ព្រះចៅមកដល់បាងកក ទទួលដោយឧត្តមសេនីយ ផាវ ស្រីយ៉ាណន, មេនគរបាលថៃ។ នៅភ្នំពេញ, ក្រោយពេលស្តេចចេញដំណើរ, វិទ្យុជាតិផ្សាយសាររបស់ព្រះចៅទៅបារាំង ៖ “ដោយចង់ចៀសវាងចម្បាំង ឬ ការបះបោរទល់នឹងប្រទេសបារាំង —ចម្បាំង ឬ ការបះបោរដែលខ្មែរកាន់តែច្រើនឡើងៗ ចង់ធ្វើ— ខ្ញុំចាកចេញពីមាតុភូមិដើម្បីយកឲ្យបាននូវឯករាជ្យដែលប្រជាជាតិខ្មែរចង់បាន, ដោយមិនចាំបាច់ឲ្យការទាក់ទងជាភាតរភាពជាមួយប្រទេសបារាំងមានគ្រោះថ្នាក់ជាស្ថាពរឡើយ។ ប្រទេសបារាំងធ្វើឲ្យគេយល់ឃើញ, តាមអាកប្បកិរិយានិងការវាវែករបស់ខ្លួន, ថាខ្លួនមិនចង់ឲ្យឡើយ ទោះក្នុងបច្ចុប្បន្ន ទោះក្នុងអនាគត នូវឯករាជ្យពិតប្រាកដ, ដែលជាវត្ថុតែមួយអាចធ្វើជាដើមទី នៃសហប្រត្តិបត្តិការផ្លូវសីកដ៏ស្មោះ និងដែលមានប្រយោជន៍ រវាងប្រទេសយើងទាំង២ ហើយដើម្បីកសាងការរួបរួមរបស់យើង ក្នុងសហភាពបារាំង។

នៅប្រទេសថៃ, ព្រះចៅ ដែលអាជ្ញាធរថៃសំគាល់ថាជាអ្នកភៀសខ្លួននយោបាយ បានត្រូវសៀមហាមមិនឲ្យធ្វើសកម្មភាពនយោបាយអ្វីទាំងអស់។ ព្រះបាទសីហនុ ព្រមទាំងអ្នកទៅជាមួយ ក៏ត្រឡប់មកបាត់ដំបងវិញ ដែលបានទទួលស្វ័យភាពហើយ។ ក្នុងចន្លោះពេលនោះ នៅភ្នំពេញ, សភាពតានតឹង ក៏កើតមានឡើងរវាងខ្មែរនិងបារាំង។ ឧត្តមសេនីយ ដឺឡង់ក្លាត, មេបញ្ជាការទ័ពជើងគោកនៅកម្ពុជា, ហៅកងទាហានជំនួយមកពីស្រុកយួន ដើម្បីការពារស៊ីវិលបារាំង ប្រមាណ ៦០០ នាក់ ទៅស្រុកខ្មែរ។ កងការពារនៃសហភាពដែលមាន

បារាំង, យួន, ម៉ារ៉ូកាំង និងអាល់ហ្សេរីយាង និងមានកងកាំភ្លើងធំ ចាំជួយគាំទ្រផង, រាយគ្នាដាក់គ្រប់កន្លែងយុទ្ធសាស្ត្រនៅក្រុងភ្នំពេញ។ ចំណែកខាងខ្មែរ, កងទាហាននៃវរសេនីយត្រី ពុត ឆាយ (អតីតមេឥស្សរៈចុះចូលពីខែឧសភា ១៩៥៣) កាន់កាប់អាគាររាជការទាំងអស់។

ពីក្រុងបាត់ដំបង ព្រះចៅប្រាប់បារាំងថារដ្ឋាភិបាលខ្មែរទាត់ចោលកិច្ចព្រមព្រៀង ថ្ងៃ ៦ ឧសភា ហើយសុំឲ្យធ្វើកិច្ចចចារថ្មី ដែលក្នុងនោះ ខ្មែរទាមទារលក្ខន្តិកៈមួយដូច "ដូមីនីញ៉ុង" របស់ប្រទេសប៉ាគីស្ថង់ ចំពោះមុខប្រទេសអង់គ្លេស។ ថ្ងៃ ២ កក្កដា ព្រះរាជាអំពាវនាវតាមរាជសារមួយទៅប្រជាជាតិ ហៅប្រមូលកម្លាំងរស់រវើកទាំងអស់នៃប្រទេស ដើម្បីចាំរក្សាទុកឯករាជ្យ ដោយបង្កើត កងជីវពល និង នារីក្លាហាន ។ ភ្លាមមួយរំពេច បុរសនិងនារី ២០ ០០០ នាក់ ឆ្លើយតបនឹងការអំពាវនាវនេះ, ហើយប្រជុំគ្នានៅក្រុងសៀមរាប និងបាត់ដំបង។ ស្អែកឡើងថ្ងៃ ៣ កក្កដា, រដ្ឋាភិបាលបារាំងរបស់ ឡានីញ្ញែល ប្រជុំគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ហើយឲ្យកំណត់កិច្ចមួយទៅអគ្គស្នងការប្រចាំសមាគតរដ្ឋទាំងបី, ដែលនៅក្នុងនោះរដ្ឋាភិបាលបារាំងស្នើថានឹងឲ្យ ឯករាជ្យក្រោយកិច្ចចចារថ្មីទៀត។ ដើម្បីបង្ហាញសុឆន្ទៈរបស់ខ្លួន បារាំងដាក់អ្នកការទូតម្នាក់, ម៉ូរីស ដឺហ្សង់, ជាអគ្គស្នងការនៅឥណ្ឌូចិន។ ក្នុងបរិយាកាសមួយដែលតឹងដែរ, កិច្ចចចារបារាំង-ខ្មែរ ចាប់ធ្វើឡើងនៅថ្ងៃ ៣១ កក្កដា នៅភ្នំពេញ រវាងលោក ប៉ែន នុត និងលោក ដឺហ្សង់។ កិច្ចចចារនេះ បានចេញជាការព្រមព្រៀងជាលើកដំបូងមួយ នៅថ្ងៃ ៩ សីហា, លើការផ្ទេរមកខ្មែរវិញនូវអំណាចតុលាការ និងនគរបាល។ ថ្ងៃ ១៧ តុលា ១៩៥៣, សេនាប្រមុខ ហ្សូ វ៉ាំង, ក្នុងឋានៈជាតំណាងនៃកងទ័ពបារាំង, ធ្វើពិធីផ្ទេរអំណាចទាហានមកប្រទេសកម្ពុជា, ហើយបង្ហូតចុះមកជាស្ពាតនូវទង់ជាតិបារាំង, កិច្ចដែលបញ្ចប់ ៩០ ឆ្នាំនៃអាណានិគមកម្មរបស់បារាំង។ ថ្ងៃ ៨ វិច្ឆិកា ១៩៥៣, ព្រះចៅសីហនុ ធ្វើដំណើរចូលដ៏មានជោគជ័យក្នុងក្រុងភ្នំពេញ, ហើយសម័យមួយទៀតក៏ចាប់បើកទំព័រឡើង, សម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម[២៩] សម័យនៃអំណាចផ្ទាល់ខ្លួន។

អធិប្បាយ

(១) រឿងសត្វសេក និង រឿងកូនចាប ដែលសម្តេចសីហនុថ្លែងក្នុង "ឥណ្ឌូចិន ឃើញពីប៉េកាំង" បញ្ចាំង យ៉ាងច្បាស់នូវស្ថានភាពនេះ។

(២) លោក ប៉ាច ឈឺន បានត្រូវគេ (ជប៉ុន) ដោះលែងពីកោះត្រឡាច ក្រោយពីបានជាប់ឃុំឃាំងចំនួនពីរ ឆ្នាំ។ ក្នុងសៀវភៅ "កម្ពុជាក្នុងសង្គ្រាមនៅអាស៊ីភាគអគ្នេយ៍" ឡឺក ហោតាន់ និង ម៉ាលខុម ខាត់វែល សរសេរថា លោកអាចារ្យ ចៀវ ដែលជាប់ជាមួយគ្នានឹងលោក ប៉ាច ឈឺន បានសុគត "ក្រោមទារុណកម្ម ឬដោយគេយកទៅប្រហារជីវិត"។

(៣) ពួកដែលតទល់នឹងរាជាធិបតេយ្យនេះ បែកជាពីរចំណែកទៅទៀត : ពួកទី១, ដែលគេបានហៅថាពួក "ខាងស្តាំ", ប្រមូលផ្តុំអ្នកដែលបានជោគជាំច្រើន នឹងតម្លៃបស្ចឹមទិស ហើយដែលចង់ឃើញប្រទេសខ្លួន មានស្ថាប័ននយោបាយនិងសង្គមកិច្ច ដូចដែលមាននៅបស្ចឹមប្រទេស។ ពួកទី២, "ខាងឆ្វេង" ជានិមិត្តរូបនៃការបះបោររបស់ទ្វីបអាស៊ីទល់នឹងបស្ចឹមទិស។ មនុស្សដែលនៅក្នុងពួកទី ២ នេះ ច្រើនតែបានទទួលចំណេះវិជ្ជា និងការអប់រំនៅបស្ចឹមប្រទេស។ ប៉ុន្តែអ្នកទាំងនេះ ទាត់ចោលទាំងស្រុងនូវតម្លៃបស្ចឹមប្រទេស ដែលខ្លួនយល់ថាជាដើមហេតុ នៃការពុករលួយនិងទ្រុឌទ្រោមរបស់សង្គមខ្លួន។ ពួកនេះជាកម្លាំងនៃរបបរួមសំបាច់នៅអាស៊ី។

(៤) ប្រៀបប្រដូចទៅប្រទេសវៀតណាម រដ្ឋការអាណានិគមបានព្រងើយកន្តើយទាំងស្រុង ចំពោះការអប់រំនៅប្រទេសកម្ពុជា។ នៅឆ្នាំ ១៩៣៩ ពេលដែលប្រទេសកម្ពុជាមានសិស្សតែបួននាក់ក្នុងមធ្យមសិក្សាភាគទី២ ប្រទេសវៀតណាមមានសាកលវិទ្យាល័យមួយទៅហើយ (១៩០៤)។ ក្នុងឆ្នាំ ១៩៣៧ នៅប្រទេសថៃ មហាវិទ្យាល័យវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ ឋាម្មាសាត បានបើកទ្វារឡើង ដើម្បីអប់រំអ្នកនយោបាយ និងអ្នកការទូត។ ពេលដែលឆ្អឹងខ្នងរបស់វៀតណាមមានសុទ្ធតែអ្នកពហុបច្ចេកទេស បណ្ឌិត វិស្វករ អ្នកនិតិសាស្ត្រ ។ល។ ប្រទេសកម្ពុជានៅពីក្រោយឆ្ងាយណាស់។ ដោយឥតមានការមើលងាយ យើងត្រូវតែបើកភ្នែកឲ្យឃើញថា រដ្ឋមន្ត្រីទី១ រដ្ឋមន្ត្រី ឧត្តមសេនីយ តំណាងរាស្ត្រ ទូត ។ល។ លើកលែងតែមួយចំនួនតូច មានកំរិតការអប់រំត្រឹមតែមធ្យមសិក្សា។ អតីតសិស្សសាលារដ្ឋបាលទាំងនោះ (សាលាដែលបារាំងបង្កើតដើម្បីធ្វើឲ្យម៉ាស៊ីនរដ្ឋការអាណានិគមខ្លួនដើរ) ត្រួតត្រាយ៉ាងដាច់មុខលើប្រទេសកម្ពុជា ក្នុងរយៈវេលាជាង ២៥ ឆ្នាំ។ ពេលដែលយុវជនចេញពីមហាវិទ្យាល័យមកដល់លើឆាកជីវិតប្រទេស ទំនាស់រហូតដល់រវាងជំនាន់មនុស្ស (conflit de génération) ក៏កើតមានឡើង។ ប៉ាតុកូត ហ៊ុយ និម-ហ៊ូ យន់-ខៀវ សំផន ជាលទ្ធផលនៃទំនាស់នោះ។ ដើម្បីក្រញាំបុណ្យសក្តិខ្លួនឲ្យជាប់ នាហ្មឺនផុបមិនឲ្យឡើងក្មេងណា ដែលមិនព្រមចូលក្នុងគ្រឿងយន្តពុករលួយរបស់ខ្លួន។ ដូចពួកចិនដែរ នាហ្មឺនប្រើចំណងអាពាហ៍ពិពាហ៍ ដើម្បីទាក់ក្មេងឲ្យមកជាមួយខ្លួន។ មហាវិយោគនៃប្រជាជនខ្មែរសព្វថ្ងៃ ជាការក្លាយមួយនៃដំបៅសង្គមនេះ។

(៥) សុទ្ធ ប៉ូលីន និង ប៉ែណា ហាម៉ែល បានសរសេរសៀវភៅមួយឈ្មោះ "សក្ខីភាពអំពីមនុស្សឃោដនៅកម្ពុជា" ដែលនៅក្នុងចំណោមសៀវភៅមុនគេទាំងអស់ (១៩៧៦) ដែលបានប្រាប់មតិអន្តរជាតិ អំពីមហាវិយោគខ្មែរ។

(៦) អ្នកបោះឆ្នោត ត្រូវឆ្លើយនឹងសំនួរ៥ :

១) ប្រជាជនចង់ឲ្យប្រទេសបានឯករាជ្យពេញទី ឬទេ?

២) ប្រជាជនចង់ប្រឆាំងនឹងការវិលត្រឡប់មកវិញ នៃបារាំង ឬទេ?

៣) ប្រជាជនពេញចិត្តនឹងការបង្កើតមុខងារជានាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១ ឬទេ?

៤) ប្រជាជនទុកចិត្តឬទេ លើរដ្ឋាភិបាលសព្វថ្ងៃ ដែលមានលោក សឺង ង៉ុកថាន់ ជាអ្នកដឹកនាំ ហើយដែលមានបេសកកម្មដ៏ខ្ពស់ ត្រូវការពារនិងរក្សាទុកជាស្ថាពរ នូវឯករាជ្យនិងសេរីភាពប្រទេស?

៥) ប្រជាជនចង់បានឬទេ នូវការការពារពីសំណាក់មហាអំណាចបរទេសណាមួយ? (បកប្រែ)។

ក្នុងចំណោម អ្នកមានឈ្មោះក្នុងបញ្ជីបោះឆ្នោតទាំង ៦៧៤ ០៤៨ នាក់ អ្នកដែលបានបោះមានចំនួន ៥៤១ ៤៧០ នាក់ ហើយបានឆ្លើយ ១០០% ថា "ចង់" ទៅសំនួរទី១និងទី២, ថា "ពេញចិត្ត" ទៅសំនួរទី៣, ថា "ទុកចិត្ត" ទៅសំនួរទី៤, ហើយថា "ទេ" ទៅសំនួរទី៥ (ដកចេញពី "សាវតានៃអាស៊ីអគ្នេយ៍" ដោយ ហ្វីលីព ដឺវីល្លែ)។

(៧) តាមអ្នកនិពន្ធ ជាវិឌ ស្ដេងប៊ែក ចលនាខ្មែរឥស្សរៈ ដែលលោក សឺង ង៉ុកថាន់ ជាអ្នកបង្កើត បានមានឡើងតាំងពីឆ្នាំ ១៩៤១ (?) គឺមុនពេលដែល សឺង ង៉ុកថាន់ ត្រូវបារាំងរកចាប់ ហើយភៀសខ្លួនមកបាងកក រួចមកតូក្យូ។ ចលនានេះចាប់បដិសន្ធិលើទឹកដីដែលបារាំងឲ្យទៅសៀម តាមសន្ធិសញ្ញាក្រុងតូក្យូឆ្នាំ ១៩៤១។ តាមអ្នកនិពន្ធដដែល, ក្នុងចន្លោះឆ្នាំ ១៩៤១ និង ១៩៤៥ ពួកអ្នកជាតិនិយមមួយក្រុមក្រោមការដឹកនាំនៃ សឺង ង៉ុកថាន់ ហើយដែលបានភៀសខ្លួនទៅនៅប្រទេសថៃ បានធ្វើការរៀបចំរចនាសម្ពន្ធនៃចលនានេះ ដោយមានសៀមជួយផង (លោក ថាន់ ចុះ-ឡើង បាងកក-តូក្យូ ឬ អ្វី?)។ ថ្ងៃ ៨ សីហា ១៩៤៦ កងឥស្សរៈចូលវាយក្រុងសៀមរាប កាន់កាប់អង្គរវត្ត ហើយបាញ់ចោលនាយទាហានបារាំងពីរនាក់នៅទីនោះ។ ពេលដែលសៀមឲ្យខេត្តទាំង ៥ មកខ្មែរវិញនៅខែវិច្ឆិកា ១៩៤៦ (អានលេខយោង ១៣) ពួកមេឥស្សរៈត្រូវត្រឡប់ទៅនៅបាងកកវិញ ដែលនៅទីនោះពួកអ្នកជាតិនិយមឯទៀតៗ បេះតែមកបន្តបន្ទាប់គ្នា។ ខែកញ្ញា ១៩៤៧ ពួកនៅបាងកកប្រកាសការកើតឡើងនៃ "រដ្ឋាភិបាល នៃ កម្ពុជាសេរី" ដែលបានត្រូវទទួលស្គាល់ដោយរដ្ឋាភិបាលថៃរបស់ ព្រិឌី ភ្នំយង់។ ប៉ុន្តែ ដល់ភិបុលសង្គ្រាម ត្រឡប់មកកាន់អំណាចវិញ ខ្មែរឥស្សរៈបានត្រូវគេហាមឃាត់ មិនឲ្យធ្វើសកម្មភាពលើទឹកដីសៀម។

ត្រឡប់មកប្រទេសកម្ពុជាវិញ អ្នកដឹកនាំឥស្សរៈប្រមាណ ១២ នាក់ បង្កើតគណៈកម្មាធិការខ្មែររំដោះជាតិមួយ ក្រោមអធិបតីភាពរបស់ ដាប ឈួន។ គណៈកម្មាការនេះឥតបានមានប្រសិទ្ធភាព ព្រោះមេៗ រកត្រូវគ្នាពុំកើត ហើយម្នាក់ៗ ធ្វើតាមការយល់ឃើញរៀងខ្លួន ក្នុងទឹកដីម្ដុំៗ ដែលខ្លួនក្រញាំបាន គឺជាឥតមានដើរតាមខ្សែនយោបាយរួមអ្វីមួយឡើយ។ មេភាគច្រើន ធ្វើចោរកម្មប្លន់រាស្ត្រតែម្ដង។ អ្នកផងអាចនៅចាំអំពីក្រុមឥស្សរៈដ៏សាហាវ ដឹកនាំដោយឈ្មោះ សៀប, តក់, យី ។ល។ ក្រុមចោរនេះប្រព្រឹត្តយ៉ាងសកម្មតាមព្រំដែនខ្មែរ-ថៃ ជាហេតុធ្វើឲ្យអាក់អួលខ្លាំង ដល់ការរត់ពន្ធអាវុធដែលវៀតមិញទិញពីស្រុកសៀម យកទៅឲ្យកងឯកភាពនៅយួនខាងត្បូង។ តាមរយៈ "កងទ័ពប្រជាជនខ្មែររំដោះ" (APKL) របស់ខ្លួន វៀតមិញខំបញ្ចុះបញ្ចូលពួកមេឥស្សរៈ។ ក្នុងពួកនេះ ខ្លះក៏ព្រមដើរជាមួយ ខ្លះទៀតមិនព្រមហើយក៏វាយវៀតមិញដែរ។ ឆ្លើយតបនឹងការហៅឲ្យចុះចូលនៃរាជរដ្ឋាភិបាល អ្នកដែលមកមុនគេ គឺ ដាប ឈួន (ក្រោយមក ឧត្ដមសេនីយ ឈួន ម្ជុលពេជ្រ, ក្បត់ហើយបានត្រូវគេសំឡាប់នៅឆ្នាំ ១៩៥៩) ក្នុងខែកញ្ញា ១៩៤៩, រួចហើយ ជាបន្តបន្ទាប់ មាន : ពុត-ឆាយ និង អ៊ុំចនិល

ពេជ្រ នៅខែឧសភា ១៩៥៣, នរោត្តម ចន្ទរង្សី និង សាវ៉ាងវង្ស នៅខែកុម្ភៈ ១៩៥៤ (ក្រោយបានឯករាជ្យ)។ ក្នុងខែកុម្ភៈ ១៩៥៤ ដដែល អៀ ស៊ីចូវ មកដល់ភ្នំពេញដើម្បីចចារការចុះចូលនៃ សឺង ង៉ុកថាន់។ មិនដឹងជាមកពីហេតុអ្វីដែរ ការចចារនេះឥតបានចេញជាអ្វី ហើយ សឺង ង៉ុកថាន់ ក៏មិនព្រមចូលនឹងស្តេច។

(៨) មានខ្មែរកម្ពុជាក្រោមយើងជាច្រើន ដែលបានកាន់កាប់មុខងារធំៗ ក្នុងរដ្ឋការវៀតណាមខាងត្បូង (ជាពិសេសក្រោយង៉ោឌិនយៀម) ទាំងស៊ីវិលទាំងទាហាន។ លោក សឺង ថៃ ង្វៀង ដែលគេស្គាល់ណាស់នៅកម្ពុជាក្រោម នៅក្នុងចំណោមខ្មែរកម្ពុជាក្រោមដែលបានធ្វើជាសមាជិកព្រឹទ្ធសភាវៀតណាមខាងត្បូង។

(៩) តាមកិច្ចព្រមព្រៀងនៅហ្សឺណែវឆ្នាំ ១៩៥៤ កងទាហានបរទេសទាំងអស់ ទាំងវៀតមិញ ទាំងបារាំងត្រូវចេញពីប្រទេសកម្ពុជា។ តាមសំណុំនៃរាជរដ្ឋាភិបាល មហាអំណាចធំៗ ព្រមឲ្យប្រទេសកម្ពុជាទទួលសម្ភារៈសឹក និងបុគ្គលិកទាហានបរទេស (ចំនួនមានកំរិត) ដើម្បីការពារទឹកដីខ្លួន។ ដូអេនឡាយ ដែលខ្លាចក្រែងប្រទេសខ្មែរនិងប្រទេសលាវធ្លាក់ក្រោមឥទ្ធិពលអាមេរិកាំង បានយល់ព្រមឥតជំទាស់ពេលដែលគាត់ដឹងថា រដ្ឋាភិបាលខ្មែរងាកទៅរកបារាំងម្តងទៀត ដើម្បីកសាងកងទ័ពខ្លួន។ គណៈបេសកកម្មយោធាបារាំងនៅតែបន្តសកម្មភាពទៅទៀត រហូតដល់ខែមីនា ១៩៧០។

(១០) ព្រះចៅមកដល់ស្រុកបារាំង នៅថ្ងៃ ១២ ឧសភា ១៩៤៦ ចំពេលដែលគេកំពុងធ្វើការឃោសនាបោះឆ្នោត។ ស្តេចបានទៅជួបនឹង ហ្វេលិច ហ្គូវ៉ាង ដែលជំនួស ដឺហ្គោល ដែលបានលាឈប់។ ថ្ងៃ ២៦ មិថុនា ដោយឥតមានភ្ញៀងភ្ញាត់ក្តុងក្តាំងដូចកាលមកដល់ដែរ ព្រះចៅចេញពីស្រុកបារាំងមកស្រុកខ្មែរ។ ក្នុងចន្លោះពេលនោះ ហ្សក ប៊ីដូ បានជាប់ឆ្នោតជានាយករដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន។

(១១) តាម មិលតុន អុសស្ប៊ែន គណបក្សជឿនលឿន របស់ម្ចាស់ ម៉ុងតាណា បានត្រូវតម្លើងដោយពួកគហបតីខ្មែរ-ចិន នៅភ្នំពេញ។

(១២) អ្នកបោះឆ្នោតជំនាន់នោះ សុទ្ធតែភេទប្រុសទាំងអស់ ព្រោះនារី ដែលកាលនោះ គេដាក់ទុកក្នុងថ្នាក់ទី២ នៃផែនសង្គម ឥតទាន់មានសិទ្ធិបោះឆ្នោតនៅឡើយ។ ម្យ៉ាងទៀត ការបោះឆ្នោតសម័យនោះ ឥតមានចូលទៅដល់ពិភពកសិករទេ ឈ្នះចាញ់គឺនៅលើទីក្រុងនិងទីប្រជុំជនទាំងអស់។ ប៉ុន្តែក្នុងកាលៈទេសៈសព្វថ្ងៃនេះ បន្ទាប់ពីបានឃើញការពុករលួយនៃគ្រួសារខ្មែរជាច្រើន -ការពុករលួយដែលបាននាំខ្មែរក្រហមមកកាន់អំណាច, សំនួរមួយត្រូវតែចោទឡើង : ទោះបីខ្លួនគួរមានសិទ្ធិបោះឆ្នោតក៏ដោយ តើនារីខ្មែរចង់នៅត្រឹមតែភរិយា ឬចង់ទៅជាពលរដ្ឋដែរ?

(១៣) ក្រោមការទាមទាររបស់បារាំង ដើម្បីយកពីសៀមវិញនូវទឹកដីខ្មែរនិងលាវ ដែលសន្ធិសញ្ញាក្រុងតូក្យូឆ្នាំ ១៩៤១ បានឲ្យទៅសៀម រដ្ឋាភិបាលថៃរបស់ សេនីប្រាមោជ្ជ យល់ព្រមជជែកជាមួយតំណាងរដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្នបារាំង នៅព្រែនគរក្នុងថ្ងៃ ៩ មេសា ១៩៤៦។ ដោយការជជែកនេះឥតចេញជាអ្វីឲ្យជាក់លាក់ ឧប្បត្តិហេតុតាមព្រំដែនក៏កើតមានឡើង ចាប់ពីខែឧសភា។ ថ្ងៃ ២៤ សីហា, ៤ ថ្ងៃមុនពេលដែលអង្គការសហប្រជាជាតិ ត្រូវពិភាក្សាលើបេក្ខភាពនៃប្រទេសថៃ, បារាំងប្រាប់ទៅរដ្ឋាភិបាលអាមេរិកាំងថា ខ្លួននឹងមិនយកការទាមទារទឹកដីនេះ ទៅដាក់មុខតុលាការអន្តរជាតិនៅ ឡាអេយ ទេ (ដូចដែលថៃបានស្នើ) ប៉ុន្តែខ្លួននឹងបន្តសង្គ្រាមជាមួយប្រទេសថៃ ហើយនឹងប្រើសិទ្ធិមិនព្រមដាច់អហង្កា (veto) របស់ខ្លួន ទល់នឹងការចូលនៃប្រទេសថៃក្នុង អ.ស.ប.។ ជាមួយនឹងការសំរុះសំរួលរបស់រដ្ឋាភិបាលអាមេរិកាំង ការជជែកគ្នាបារាំង-ថៃ ក៏ចាប់ធ្វើឡើងវិញ ក្នុងខែកញ្ញា ម្តងនេះនៅ

វ៉ាស៊ីងតោន។ កិច្ចចចារបានត្រូវនាំដោយម្ចាស់ វ៉ានវៃថ្យាកន ខាងសៀម និងដោយលោក ហ្សែកពីកូ (រដ្ឋទូតនៅ វេណេហ្ស៊ូអេឡា) ខាងបារាំង។ ថ្ងៃ ១៧ វិច្ឆិកា ១៩៤៦ កិច្ចសន្យាបារាំង-ថៃ មួយក៏បានត្រូវធ្វើឡើង ដោយលប់សន្ធិសញ្ញាក្រុងតូក្យូឆ្នាំ ១៩៤១។ ៣ អាទិត្យក្រោយមក កងទាហានបារាំងក៏ចូលកាន់កាប់ បាត់ដំបងវិញ។

(១៤) *រដ្ឋធម្មនុញ្ញដែលបារាំងប្រើរហូតដល់ពេលចប់សង្គ្រាម បានត្រូវធ្វើឡើងតាំងពីឆ្នាំ ១៨៧៥ (សាធារណរដ្ឋទី៣)។ ក្នុងខែតុលា ១៩៤៥ ក្រោមការស្នើយោបល់នៃឧត្តមសេនីយ ដឺហ្គោល ប្រជាជនបារាំងបានបោះឆ្នោតព្រមផ្លាស់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ហើយរើសក្នុងពេលជាមួយគ្នានូវសភារៀបរៀងរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ ដែលឲ្យអំណាចទាំងអស់ទៅរដ្ឋសភា (មានការរើសប្រធានាធិបតីជាដើម)។ ដាក់ទៅឲ្យប្រជាជនសំរេចតាមប្រជាមតិ នៅខែឧសភា ១៩៤៦ គំរោងនេះបានត្រូវបារាំងទាត់ចោលក្នុងភាគ ៥៣% ទល់នឹង ៤៧% ។ គំរោងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះ បានត្រូវខ្មែរយកមកធ្វើជាគំរូ។ អ្នកសិក្សានយោបាយខ្លះ បានឈ្វេកពិនិត្យរដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរឆ្នាំ ១៩៤៧។ លោក ឡាកសេ ចុះក្នុងនិក្ខេបបទគាត់ថា "រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៤៧ បានត្រូវធ្វើឡើងដោយយុវជនខ្មែរមួយក្រុម ដែលមិនបានដឹងច្បាស់នូវការត្រូវការពិតប្រាកដនៃប្រទេស។ ពេលខ្លះ អ្នកទាំងនោះច្រើនតែប្រឡូវយកផលប្រយោជន៍នៃវណ្ណៈខ្លួន, វណ្ណៈថ្មីមួយនៃអ្នកដែលមានភ័ព្វជាងគេ, ជាប្រយោជន៍របស់ប្រជាជន។ ហើយក្រុមនេះ គឺផ្នែកដឹកនាំនៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ"។* (M. Larché) ។

លោក កួង តុន ក្នុង "និក្ខេបបទលើការវិបត្តិខ្មែរ" សរសេរថា ៖ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃឆ្នាំ ១៩៤៧ ជាស្នាដៃនៃវណ្ណៈអ្នកមានមធ្យមនៃប្រជាជាតិ (Bourgeoisie nationale) *ដែលដោយចង់ឡើងកាន់អំណាច, បានឆ្លៀតឱកាសល្អក្រោយពេលចប់សង្គ្រាមលោកលើកទី២ ដើម្បីសរសេរសេចក្ដីចែងច្បាប់មួយដែលបំរើប្រយោជន៍ខ្លួន។ ដូច្នេះ របបរាជាធិបតេយ្យថ្មីដែលមានរដ្ឋសភានេះ គ្រាន់តែទទួលស្គាល់ជាផ្លូវការ និងការពារការមានប្រៀបនិងអភ័យឯកសិទ្ធិដែលយកបានដោយវណ្ណៈមានភ័ព្វទាំងឡាយ ។ ... រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរថ្មី ជ្បិតតែយកគំនិតតាមគំរូប្រជាធិបតេយ្យមួយ, បានយកចិត្តទុកដាក់មិនឲ្យដោយច្បាស់នូវអធិបតីភាពទៅប្រជាជាតិ, ដូចដែលបានធ្វើរដ្ឋធម្មនុញ្ញភាគច្រើន ដែលប្រកបដោយប្រជាធិ-បតេយ្យនិងសេរីភាព នៃប្រទេសអាស៊ីភាគអគ្នេយ៍, ឧទាហរណ៍ មាត្រា ៣ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញថៃនៃឆ្នាំ ១៩៤៩ ៖ "អំណាចជាអធិបតីចេញមកពីប្រជាជនសៀម។ ព្រះរាជា ក្នុងឋានៈជាប្រមុខរដ្ឋ ប្រើអំណាចនេះតាមសេចក្ដីចាត់ចែងនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។" ដូចគ្នាដែរ រដ្ឋធម្មនុញ្ញលាវនៃឆ្នាំ ១៩៤៧ មាត្រា ៣ ៖ អធិបតីភាពជាតិចេញមកទាំងមូលពីប្រជាជនលាវ។*

(១៥) *ក្រោយមក លោក ញឹក ជូឡុង ឲ្យគណបក្សខេមរៈបុណ្ណការ ទៅលោក លន់ នល់ កាន់កាប់។ បានបុណ្យបានស័ក្តិក្រោមម្លប់លោក ជូឡុង, លោក លន់ នល់ ចូលមកយ៉ាងរមទម្យ ក្នុងឆាកនយោបាយខ្មែរ ដោយដឹកនាំគណបក្សនេះ ដែលសមាជិកច្រើនតែខ្មែរកម្ពុជាក្រោម។ នាំទៅគាល់ព្រះចៅដោយអ្នកគាំពាររបស់ខ្លួន —លោក ជូឡុង— មន្ត្រីខាងនគរបាល លន់ នល់ បានត្រូវគេចាប់បោះទៅលើជាវរៈសេនីយទោ ហើយតែងតាំងជាអ្នកទទួលខុសត្រូវក្នុងខេត្តបាត់ដំបង លើការតយុទ្ធទល់នឹងពួកឥស្សរៈរបស់ សឺង ង៉ុកថាន់ ក្នុងខែធ្នូ ១៩៥២។ មួយខែក្រោយពីបានឯករាជ្យ ព្រះបាទ សីហនុ ធ្វើប្រតិបត្តិការ "សាមគ្គី" ក្នុងខេត្តបាត់ដំបង, នៅខែធ្នូ ១៩៥៣, ដើម្បីរកវាយវៀតមិញ។ គឺនៅក្នុងប្រតិបត្តិការ "សាមគ្គី" នេះហើយ, ដែលសាមគ្គីភាព លន់ នល់ — សីហនុ បានកើតឡើង។ សាមគ្គីភាព ដែល ១៧ ឆ្នាំក្រោយមកបានរលាយ, ហើយក្លាយទៅជាមហាគោលាហលចំពោះប្រជាជាតិខ្មែរ។*

លោក លន់ នល់, ខ្មែរកម្ពុជាក្រោមកើតនៅរោងដំរី (តាយនិញ), បានទទួលផ្កាយទី១ របស់គាត់នៅឆ្នាំ ១៩៥៥, ឆ្នាំដែលគាត់បានត្រូវតែងតាំងជានាយអគ្គសេនាធិការ នៃកងខេមរៈភូមិន្ទ។

(១៦) *គ្រាប់បែកដែលធ្លាក់លើកំពង់ផែ ហាយផុង នៅថ្ងៃ ២៤ វិច្ឆិកា ១៩៤៦ បានកំទេចកិច្ចសន្យា សាំងតឺនី ហូជីមិញ។ ថ្ងៃ ១៩ ធ្នូ, ការបះបោរនៅហាណូយឲ្យសញ្ញានៃការចាប់ផ្តើមសង្គ្រាមលើកទី១ នៃឥណ្ឌូចិន។ ខែមីនា ១៩៤៧ ជាហ្សង់ល្បើ បានត្រូវជំនួសដោយ បុលឡាអ៊ែ។ ដើម្បីរកមធ្យោបាយបញ្ចប់សង្គ្រាម, បុលឡាអ៊ែ លេងសន្លឹកបៀបាវដាយ, ដែលនៅឯហុងកុង ក្រោមឈ្មោះថាម្ចាស់ វិញ ធុយ។ បាវដាយ វាយតម្លៃក្លាម ៖ ភ្ជាប់កូសាំងស៊ីនមកវៀតណាម។ រដ្ឋសភាបារាំងបោះឆ្នោតភ្ជាប់ កូសាំងស៊ីន ទៅវៀតណាម នៅថ្ងៃ ២១ ឧសភា ១៩៤៩។*

(១៧) *និយាយឲ្យពិត, ដោយខ្វល់នឹងចំណោទក្នុងស្រុកខ្លាំងពេក បញ្ហាលក្ខន្តិកៈនៃកូសាំងស៊ីន មិនសូវបានទទួលការយកចិត្តទុកដាក់ពីរាជរដ្ឋាភិបាលប៉ុន្មានទេ។ នៅថ្ងៃទី ១១ មីនា ១៩៤៨ សភានៃសហភាពបារាំងពិនិត្យគំរោងការបង្កើតក្រុមជំនុំមួយនៅកូសាំងស៊ីន ដែលមានភារៈបោះឆ្នោត "យល់ព្រមឬប្រឆាំង" និងការភ្ជាប់កូសាំងស៊ីនមកវៀតណាម។ គំរោងការនេះលើលាទាំងស្រុង ឬមើលងាយខ្មែរពន់ពេក ព្រោះក្នុងសមាជិក ៦៤ នាក់ ដែលគេបំរុងឲ្យមានក្នុងក្រុមជំនុំនោះ, ៤៨ នាក់ ជាជនជាតិយួន ១៦ នាក់ ជាជនជាតិបារាំង។ ក្នុងកិច្ចពិភាក្សាលើគំរោងការលើលានេះ, គណៈប្រតិភូខ្មែរដែលដឹកនាំដោយម្ចាស់ក្សត្រី ពីង ពាងយុគន្ធរ ឥតបានសូវមាត់កទេ, ហើយដល់ពេលបោះឆ្នោត គណៈប្រតិភូបានបោះ ... អនុប្បវាទ។*

(១៨) *បន្ទាប់ពីអង់គ្លេស និងសហរដ្ឋអាមេរិក, ប្រទេសកាណាដា ទទួលស្គាល់ប្រទេសកម្ពុជារដ្ឋឯករាជ្យ នៅថ្ងៃទី ៣០ ធ្នូ ១៩៥៣។*

(១៩) *ក្នុង "សាវតានៃអាស៊ីភាគអគ្នេយ៍", ហ្វ៊ីលីព ដឺ វីល្លេ បញ្ជាក់ថ្ងៃ ១៨ កញ្ញា ១៩៤៩ តែមិនឲ្យដើមហេតុនៃការរំលាយរដ្ឋសភានេះទេ។ បើតាម រ៉ូហ្សេ ស្មិថ "ក្នុងនយោបាយក្រៅប្រទេសកម្ពុជា", ការរំលាយនេះបានត្រូវធ្វើឡើងក្រោយសន្ធិសញ្ញានៃខែវិច្ឆិកា ១៩៤៩។*

(២០) *តាំងពីខែមករា ១៩៤៧, តំណាងខ្មែរឥស្សរៈជាមួយគ្នានឹងតំណាងលាវសេរី និងតំណាងវៀតណាមសេរី, បានបង្កើតគណៈកម្មការចំរុះអចិន្ត្រៃយ៍មួយ ដើម្បីធ្វើឲ្យមានឡើងនូវសហប្រតិបត្តិការពិតប្រាកដ ហើយមានប្រសិទ្ធភាពលើផ្នែកនយោបាយ, សេដ្ឋកិច្ច, យោធា និងទូតក្នុងការតយុទ្ធរួមទល់នឹងចក្រពត្តិនិយមបារាំង។ គណៈកម្មការនេះបានផ្ញើសេចក្តីអំពាវនាវមួយទៅរដ្ឋាភិបាល ស.រ.អា. (សារពិតមានឡឺម៉ុងដ៍, ថ្ងៃទី ៧/១/៤៧)។*

(២១) *ពិតពេកទៅហើយ, "សឺង ង៉ុកមិញ" ជាឈ្មោះបង្កើតដោយពួកវៀតមិញ។ គ្រាន់តែឮគេសង្ស័យក្លាមថាក្រែងបងប្អូន សឺង ង៉ុកថាន់។ បារាំងឥតបានចាំយូរឡើយ ដើម្បីចោទ សឺង ង៉ុកថាន់ ថាចូលជាមួយវៀតមិញ ពេលដែលគាត់ចូលព្រៃនៅខែមិនា ១៩៥២។*

(២២) *នៅក្នុងក្រុងទាំងឡាយ, វៀតមិញក៏មានសកម្មភាពខ្លាំងដែរ។ ក្នុងពពួកយួនអន្តោប្រវេសន៍, វៀតមិញរើសមនុស្សធ្វើក្រុមភ្នាក់ងារសម្ងាត់ក្នុងកិច្ចផ្តល់ស្បៀង អង្គាសលុយ, ទិញថ្នាំ, ទិញអង្ករ ។ល។ ដល់ឈ្មោះថា "វៀតមិញ" បានបាត់ជាមួយការដើរចេញទៅរបស់បារាំង, ឈ្មោះថា "វៀតកុង" ក៏កើតមានឡើងជាមួយការចូលមកនៃអាមេរិកាំង។ ប៉ុន្តែគឺក្រុមភ្នាក់ងារសម្ងាត់ដដែលហ្នឹង, ដែលគេដាស់ឲ្យធ្វើសកម្មភាពឡើងវិញក្នុងសង្គ្រាមទី២ នៃឥណ្ឌូចិន។*

(២៣) នៅឆ្នាំ១៩៥០, ក្រោមការរៀបចំរបស់បារាំង, ប្រទេសឥណ្ឌូចិនទាំងបីជំនុំគ្នានៅក្រុងប៉ូដើម្បីធ្វើលក្ខន្តិកៈនៃ "សហគតរដ្ឋ"។ ប្រទេសសមាជិកទាំងនេះព្រមព្រៀងធ្វើឲ្យមានតែមួយនូវក្រដាសប្រាក់, កិច្ចការធនាគារនិងគយ ដោយមានការចែកគ្នានូវចំណូលពន្ធគយ កំពង់ផែព្រៃនគរបានទៅជាផែស្វយ័ត។ អ្នកផងអាចចាំបានអំពីក្រដាសប្រាក់ ១០០ ដែលមានរូបនារីខ្មែរ លាវ និងយួន, ហើយដែលចាយបាននៅវៀងចន្ទន៍ ឬព្រៃនគរដូចជានៅភ្នំពេញដែរ។ ក្នុងការចែកគ្នានូវចំណូលពន្ធគយ, អ្នកកាន់សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ ពេលនោះបានបណ្តោយឲ្យយួនមានព្រៀបជាង, ដោយប្រទេសកម្ពុជាយកតែ ២៣% ក្នុងពេលដែលខ្លួនជាអ្នកផ្តល់វត្ថុធាតុដើមទាំងអស់ —ជាពិសេសខាងកសិកម្ម— ទៅឲ្យស្រុកយួនដែលបញ្ចេញតាមឧស្សាហ៍កម្មទៅជាផលិតផលសម្រាប់លក់តទៅទៀត។ ខែឧសភា ១៩៥៣, រដ្ឋាភិបាលបារាំងស្រាប់តែតែបញ្ចុះតែម្នាក់ឯងនូវតម្លៃប្រាក់ "ប្យ៉ាស" នោះ, ការបញ្ចុះតម្លៃដែលធ្វើឲ្យប្រទេសទាំងបីមិនសប្បាយចិត្តជាខ្លាំង។ ថ្ងៃ ២៥ កុម្ភៈ ១៩៥៤, បីខែក្រោយឯករាជ្យ, បារាំងទទួលស្គាល់គោលគំនិតនៃអធិបតីភាពខ្មែរខាងរឿងសេដ្ឋកិច្ច, ក្រដាសប្រាក់, គយនិងហិរញ្ញវត្ថុ។ ដើម្បីជំរុញសេដ្ឋកិច្ចខ្លួនដែលកំពុងមានការពិបាក, ប្រទេសកម្ពុជា ទារយកចំណែកខ្លួនខាងចំណូលពន្ធគយដែលឡើងដល់ ៨០០ លាន ប្យ៉ាស។ ដូចគេអាចរង់ចាំ, យួនផ្អប់ការងារនេះដោយពុតធ្វើជាឈ្លោះជាមួយខ្មែរ។ បន្ទាប់មក ដៀន បៀនភូ, ហ្សឺណែវ, សង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនទី២ ធ្វើឲ្យការទារ "ជាច្រើនលើកច្រើនដង" របស់ខ្មែរឥតបានផលអ្វីទាំងអស់។ បារាំង, ឆ្លៀតឱកាសពីជម្លោះខ្មែរ—យួននេះ, បានយកប្រាក់ទាំងលាននេះប្រើប្រាស់ទៅ។ ប្រាក់ដែលជារបស់រដ្ឋខ្មែរនេះ នៅក្នុងធនាគាបារាំងរហូតសព្វថ្ងៃ។

(២៤) ពិតហើយ, ក្នុងប្រទេសមួយដែលចាប់តាំងពីកើតឡើង បានស្គាល់តែរបបនៃស្តេចជាម្ចាស់ជីវិត, ការយល់ឃើញអំពីគណបក្សនយោបាយ ពិបាកជ្រួតជ្រាបឲ្យច្បាស់ទៅក្នុងស្រទាប់រាស្ត្រប្រជាដែរ។ ប៉ុន្តែជោគជ័យនៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ពិតជាជោគជ័យនយោបាយមួយហើយ ព្រោះគណបក្សនេះតាំងលំនាំភាគច្រើននៃប្រទេស ៖ លំទាំឯករាជ្យនិយម។ ការវិនិច្ឆ័យរបស់បរទេសម្នាក់លើគណបក្សប្រជាធិតេយ្យ, គួរយើងយកមកពិនិត្យដែរ ៖ "រដ្ឋសភាមិនសម្រេចការ លើនយោបាយខ្មែរ ជាងគណៈកម្មការនាយកនៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យទេ។ គណៈកម្មការនេះជាអង្គការអាថ៌កំបាំងមួយ, ឥតទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខអ្នកណាឡើយ, ប៉ុន្តែត្រួតត្រាលើការសម្រេចនៃរដ្ឋមន្ត្រីទាំងអស់និងលើសកម្មភាពនៃអ្នករាជការធំៗ។ ពួកប្រជាធិបតេយ្យដឹកនាំរដ្ឋដោយរបៀបកាន់បក្សពួក, បញ្ចុះបញ្ចូលរកដៃជើងរបស់ខ្លួនក្នុងពួកអ្នករាជការ, ធ្វើឲ្យកិច្ចការរាជការច្របូកច្របល់បាត់សណ្តាប់ធ្នាប់, បង្កើតឡើងដោយហេតុនេះ នូវការមិនសប្បាយចិត្តជាច្រើន, ហើយជាញឹកញយ, មិនទាំងចុះសំរុងរវាងគ្នាឯងផង។ ... មែនទែនទៅ, ដោយហេតុថាលក្ខណៈខ្លួននិងគោលដៅខ្លួន នៅតែឥតទំនាក់ទំនងអ្វីជាមួយមហាជនដែលជាប្រជាកសិករ, គណបក្សទាំងឡាយខិតខំតែធ្វើខ្លួនឲ្យទៅជា "សមាគមនៃអ្នកមានភ័ព្វ" ដែលខ្វល់ខ្វាយតែរកមុខរបរនិងរកកៅអីឲ្យសមាជិកខ្លួន។ ពួកប្រជាធិបតេយ្យបានធ្វើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ, ប៉ុន្តែក្នុងការស្រេកឃ្លានអំណាចរបស់ខ្លួន ហើយដោយស្មានថានឹងអាចរក្សាទុកបានយូរនូវការដឹកនាំកិច្ចការទាំងឡាយ, ពួកនេះបានភ្លេចថានៅក្នុងសតិរបស់រាស្ត្រ ស្តេចនៅតែមានន័យថា "ជាតិ", ស្តេចជាទីពឹងពំនាក់ ជាអ្នកការពាររាស្ត្រធំបំផុត។ គេភ្លេចថាពេលណាមានវិបត្តិ, មហាជននិងសេចក្តីសង្ឃឹមរបស់ខ្លួននឹងងាកទៅរកស្តេចទេ, មិនមែនងាកទៅរកគណបក្សឡើយ។ ដោយខ្លួនប្រឆាំងនឹងស្តេច, គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យប្រហែលជាបានឲ្យព្រហ្មលិខិត កំរិតវាសនាខ្លួនហើយ។" (ហ្វីលីព ដឺ វីល្មែ)។

(២៥) លោក សឺង ង៉ុកថាន់ បានត្រូវតាមដោយបញ្ញាវន្តមួយចំនួនធំ ដែលនៅក្នុងនោះមានលេខាធិការផ្ទាល់របស់គាត់, លោក ហង្ស ធុនហាក់ អនាគតរដ្ឋមន្ត្រីទីមួយនៃសាធារណរដ្ឋខ្មែរ។ ក្រោយឆ្នាំ ១៩៥៤, អ្នកទាំងនោះបានចុះចូលមកស្តេចជាច្រើនគ្នាដែរ, ហើយបានត្រូវនគរបាលសម្ងាត់កត់សំគាល់ក្រោមឈ្មោះថា "ពួកដងរែក"។ ក្រោយមក, ដល់ពេលកើតរឿង "ខ្មែរសេរី", ពួកចាស់ៗ នៃក្រុមដងរែកលើកលែងតែលោក ហង្ស ធុនហាក់ បានត្រូវគេចាប់ឃុំឃាំងទាំងអស់, ហើយអ្នកដែលគេយល់ថាខ្លាំង បានត្រូវគេសំលាប់ចោល។

(២៦) ថ្ងៃ ១ តុលា ១៩៤៩ នៅប៉េកាំង, ម៉ៅ សេទុង ប្រកាសកំណើតនៃសាធារណរដ្ឋចិនប្រជាមានិត។ សហរដ្ឋអាមេរិកដែលរហូតមកដល់ពេលនោះ ពុំគ្រេកអរនឹងអាណានិគមនិយមបារាំងទេ, ស្រាប់តែបែរក្រោយភ្លាមបន្ទាប់ពីការ "ខាតបង់" ប្រទេសចិននេះ។ ជាមួយនឹងការកើតឡើងនៅដើមឆ្នាំ ១៩៥០, នៃគំនិតប្រឆាំងយ៉ាងហួសហេតុនឹងកុម្មុយនិស្ត ដែលផ្សព្វផ្សាយដោយម៉ាក់កាធី, នៃទ្រឹស្តី "ល្បែងដូមីណូ", និងនៃសង្គ្រាមនៅកូរ៉េ, ស.រ.អា. នឹងតំរង់ការប្រើងប្រែងរបស់ខ្លួនត្លោះទៅទ្វីបអាស៊ី ដើម្បីទប់ទល់ការពង្រីកខ្លួននៃលទ្ធិរួមសំបាច់ដែលចេញពីប៉ុក ចិន-រុស្ស៊ី។ ពីឆ្នាំ ១៩៥០ ទៅឆ្នាំ ១៩៥៤, អាមេរិកាំងជាអ្នកផ្តល់អាវុធដល់បេសកៈយោធពលបារាំងនៅឥណ្ឌូចិន ៨០% នៃចំណាយក្នុងសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនទីមួយ ជាបន្ទុករបស់ ស.រ. អា. ។ ក្នុងចន្លោះឆ្នាំ ១៩៥១ និង ១៩៥៤, អាមេរិកាំងបានឲ្យ ២៥ លានដុល្លារទៅបារាំង ដើម្បីជួយកម្ពុជា។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៥០ គណៈបេសកកម្មអាមេរិកាំងជាច្រើនបានចូលមកបន្តបន្ទាប់គ្នាក្នុងស្រុកខ្មែរ។ លើកនេះ, លោក សឺង ង៉ុកថាន់ បែរទៅរកអាមេរិកាំង, ហើយប្រហែលគាត់លេងសន្លឹកបៀ "ប្រឆាំងកុម្មុយនិស្ត" បានជាគាត់ទទួលជំនួយពី សេ.អ៊ី.អា. នៅបាងកក។

(២៧) ពួកឃាតករនៃប្រជាជនខ្មែរ, ដែលសព្វថ្ងៃកាន់អំណាចនៅភ្នំពេញ, ជាផលិតផលនៃពួកខ្មែរវៀតមិញ។ តាំងពីវាកើតមក, វៀតមិញជាគ្រោះថ្នាក់មួយចំពោះប្រទេសកម្ពុជា។ តែគួរឲ្យស្តាយ, អ្នកដឹកនាំខ្មែរពីមុនបានយកលេសនេះ ដើម្បីកំចាត់អ្នកដែលបានស្រែកប្រឆាំងនឹងអយុត្តិធម៌។ អ្នកដឹកនាំបានធ្វើឲ្យប្រជាជនបាត់ជំនឿថា វៀតមិញនេះអាចជាគ្រោះថ្នាក់ដល់ជីវិតនៃប្រទេស។

(២៨) ក្នុងវេលានោះ ហ៊ូ យន់ នៅរៀនឯស្រុកបារាំង។ ពេលដែលដឹងថារដ្ឋសភាបានត្រូវរំលាយ, ហ៊ូ យន់ ផ្ញើសំបុត្រមួយទៅស្តេចដើម្បីថា៖ ព្រះអង្គលែងជាស្តេចខ្ញុំហើយ។ (ឥណ្ឌូចិនឃើញពីប៉េកាំង)។

(២៩) ក្រោយថ្ងៃប្រកាសឯករាជ្យ (៩ វិច្ឆិកា, ដែលចំដួចជាថែជន្យលើថ្ងៃចំរើនអាយុព្រះចៅសីហនុ, តាំងតុ), ព្រះចៅសំរេចបង្កើយគ្នាជាមួយគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ ថ្ងៃ ២៥ មករា ១៩៥៥ ស្តេចឲ្យការយល់ព្រមទៅរដ្ឋាភិបាល ឡេង ង៉ែត ដែលកៅអីទាំងឡាយបានត្រូវចែកដល់គណបក្សទាំងអស់ លើកលែងតែគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ ថ្ងៃ ៧ កុម្ភៈ, ប្រជាមតិមួយបានត្រូវធ្វើឡើង ដែលនៅក្នុងនោះសំនួរគឺ៖ ព្រះរាជបេសកកម្មបានធ្វើឡើងជាទីពេញចិត្តនៃប្រជារាស្ត្រយើងឬទេ?។ អ្នកបោះឆ្នោត ៩២៥ ៨១២ នាក់បានឆ្លើយ "ពេញចិត្ត" ក្នុងភាគ ៩៩,៨% ។

ថ្ងៃ ១៩ កុម្ភៈ ព្រះចៅប្រាប់ឲ្យដឹងអំពីការកែទំរង់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលឲ្យនាយករដ្ឋមន្ត្រីទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខស្តេច, លែងចំពោះមុខរដ្ឋសភាដូចមុន កិច្ចនេះបានត្រូវជំទាស់ឡើងដោយគណៈកម្មការអន្តរជាតិខាងកិច្ចត្រួតត្រា សេ.អ៊ី.សេ., ដែលយល់ថាខុសនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ ថ្ងៃ ២ មីនា ១៩៥៥ ព្រះចៅដាក់រាជ្យផ្ទេរទៅឪពុក, សម្តេច នរោត្តម សុរាម្រិត។ ខែមេសា, សម្តេច "ឧបយុវរាជ" សីហនុ បង្កើតសង្គមរាស្ត្រនិយមជាមួយ "មិត្តភក្តិ" ខ្លះ ៖ លោក សម សារី, យ៉ែម សំបូរ, យឹម ទិត ។ល។

ធ្វើយនឹងសេចក្ដីអំពាវនាវឲ្យចូលមករួបរួមក្នុងសង្គមរាស្ត្រនិយម, គណបក្សទាំងអស់បានរំលាយខ្លួនហើយចូលទៅ, លើកលែងតែគណបក្សប្រជាជន —ជាការណ៍ធម្មតា— ដែលជារបស់ខ្មែរវៀតមិញ, គណបក្សសេរីភាពនិងប្រជាធិបតេយ្យ។ ថ្ងៃ ១១ កញ្ញា ១៩៥៥, ការបោះឆ្នោតបានធ្វើឡើង, ហើយអ្នកឈ្នះធំ គឺ "គណបក្សសង្គមរាស្ត្រនិយម" ដែលយកបានកៅអីទាំង ៩១ ដែលនឹងមានក្នុងរដ្ឋសភា។ ហិបប្រាក់សង្គមរាស្ត្រនិយមបានត្រូវជួយបំពេញដោយ គាន់ ប៉ា និងសេដ្ឋីឯទៀត ដែលបានមិនព្រមទទួលដឹកនាំរដ្ឋាភិបាលនៅខែមិនា១៩៤៥, ប៉ុន្តែដែលនឹងជួយដឹកនាំនយោបាយសេដ្ឋកិច្ចនៃ "សម្ដេចឪ" ដោយសារកាយវិការនេះ។

គណបក្សសេរីភាពបានត្រូវរំលាយខ្លួននៅខែកក្កដា ១៩៥៦។ ចំណែកគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបានកើតឡើងវិញ ១៥ ឆ្នាំក្រោយមក ក្នុងកាលៈទេសៈមួយផ្សេងទៀត។ ខែមិនា ១៩៧០, ប្រទេសកម្ពុជាបានត្រូវវាយលុកលុយដោយទ័ពយួនខាងជើង។ មិនគិតរួបរួមគ្នាដើម្បីឈមមុខទល់នឹងគ្រោះថ្នាក់, អ្នកនយោបាយខ្មែរបែរជាបង្កើតគណបក្សទៀត ដើម្បីដណ្ដើមអំណាចគ្នា។ លទ្ធផលនៃការមើលងាយគំរូទូន្មានប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ, យើងទាំងអស់គ្នាបានឃើញនិងកំពុងតែឃើញនេះហើយ។